

GÖTEBORGS UNIVERSITET
LITTERATUR, IDÉHISTORIA OCH RELIGION

Till för medmänniskan

Om medmänsklighet utifrån Martin Buber och Gustaf Wingren

To be with ones fellow man
A study about humanity based on Martin Buber and Gustaf Wingren

Elisabet Jonsson

Termin: VT 2011
Kurs: RKT 235 Teologi, examensarbete för
magisterexamen, 15 hp
Nivå: magister
Handledare: Bo Claesson

Abstract

This is a study of humanity about the meetings we have with one another. I write about this subject out of the perspective of Martin Buber and Gustaf Wingren. As I enter this area and begin the writing a few questions are being developed, such as: " *Why do we as humans have the need to meet each other?*" " *What happens with us when the meeting is absent?*" " *What does it mean to love your fellow man or woman?*" " *What helps or destroys our possibilities to meet each other?*"

Buber talks about *Me* and *You* and the aim of the meeting we have with each other. When we meet each other it generates a responsibility against each other. Wingren talks about the vocation we have to our neighbor. The vocation belongs to our life, here on the earth. I find it interesting to compare Buber's and Wingren's thoughts because they are in a way talking about the same thing through two different perspectives.

I invite you to read an essay about you and me as humans and how we find our way to each other with keywords as foregather, humanity, vocation, me, you and collation

Innehållsförteckning:

1. INLEDNING	4
1.1 Inledning och bakgrund	4
1.2 Syfte och problem	5
1.3 Frågeställningar	5
1.4 Material, metod och teori	6
1.5 Avgränsningar	7
1.6 Struktur	8
2. MARTIN BUBER OCH DET MEDMÄNSKLIGA MÖTET	9
2.1 Jag, Du och Kärleken	10
2.2 Människa och Gud	14
2.3 Dialog och Delaktighet	16
2.4 Dialog och Gemenskap	19
2.5 Dialog och Tilltal	21
2.6 Sammanfattning av Bubers tankar	22
3. GUSTAF WINGREN OCH KALLELSEN TILL NÄSTAN	23
3.1 Kallelse – hinder och möjligheter	25
3.2 Kärleken	28
3.3 Människosyn och Gudssyn	30
3.4 Människan som Gudsinstrument	34
3.5 Återskapelse och Destruktion	37
3.6 Sammanfattning av Wingrens tankar	39

4.	NÅGRA ANDRA TÄNKARES SYN PÅ MEDMÄNSKLIGHET	40
4.1	Einhorn	40
4.2	Lévinas	42
4.3	Løgstrup	43
5.	DIALOG OCH REFLEKTION	45
6.	AVSLUTNING	49
6.1	Slutsats	49
6.2	Sammanfattning	49
6.3	Avslutning	51
7.	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	53

1. INLEDNING

1.1 Inledning och bakgrund

Under en längre tid har jag gått och funderat på vad som sker med oss människor när vi möts och varför vi behöver mötas och vilka teologiska grunder det kan finnas för det. Då och då ser jag rubriker i tidningar om ensamhet som då menas vara direkt farligt för oss människor.

Dessa rubriker har uppmuntrat mig att börja studera tankar om varför vi behöver varandra i mötet, varför vi mår dåligt av den icke självvalda ensamheten. Men också i mitt blivande yrke som präst tror jag att det är viktigt att veta vad jag har för teologiska grunder för att ordna mötesplatser för människor under kyrkans tak. Inom dagens etik är medmännisklighet aktuellt då det på många håll talas och verkas för medmännisklighet. Många gånger finns signaler på rädsla för den som man anser vara annorlunda, den som inte verkar tycka likadant som en själv, men även en rädsla för att verkligen våga mötas som man är utan några pålagda masker. Jag frågar mig hur det kan skapas rum för medmänniskliga möten idag, där man vågar mötas utan dessa hinder. Vad har kärleken för betydelse i våra medmänniskliga relationer? Hur gör man för att kunna mötas som ett Jag och ett Du? Vad händer med oss som människor när man blir objektifierade och betraktade med exempelvis förakt? Och vad händer med oss när vi blir verkligt mötta med ett kärleksfullt seende, precis som vi är med full respekt? Hur blir vi till som individer som vågar vara de människor vi är?

I mitt sökande efter svar har jag upptäckt den judiske filosofen Martin Buber och hans teorier om Jag och Du som handlar om att vi blir till i mötet med ett Du som jag närmat mig i läsandet av hans böcker *Jag och Du*, *Dialogens väsen* och *Det mellanmänniskliga*. Samtidigt har jag också upptäckt Gustaf Wingren som teolog med främst hans böcker *Luthers lära om kallelsen* och *Credo* men också en relativt nyskriven biografi av Bengt Kristensson Uggla; *Gustaf Wingren- människan och teologin*. Wingren menar att människan har en kallelse som i korta drag handlar om att människan ska vara till för nästan. Jag är väl medveten om att det är två helt olika utgångspunkter att utgå ifrån, dels en judisk filosof och dels en svensk luthersk teolog som båda var färgade av den tid och den tro de hade, precis som vi alla färgas av vår bakgrund.

Ändå vill jag föra en dialog mellan dessa tänkare för att förhoppningsvis kunna se att människan och dagens kyrka kan verka för medmänskliga möten, särskilt när vi allt mer lever i ett samhälle präglad av individualitet och oberoende.

Gustaf Wingren ville att teologin skulle vara konkret i det mänskliga vardagslivet och inte vara endast teoretisk, tron skulle vara en del av vardagen och han menar att det är en av den nutida teologins viktigaste uppgifter.¹

1.2 Syfte och problem

I min uppsats vill jag undersöka vad Martin Buber och Gustaf Wingren säger om medmänskliga möten och vilken roll det spelar i deras respektive tänkande som gör att vi blir till som människor när vi är till för varandra och vad det kan ha för betydelse för oss idag. Människor idag lever många gånger i föreställningen om att man ska klara sig ensam därför behöver betydelsen av medmänskliga möten belysas. Men det kommer också handla om vad som sker med oss som människor vid uteblivna möten, om det nu är så att vi är kallade att vara till för varandra. Problemen idag tror jag mycket handlar om att många lever i en icke självvald ensamhet och skäms över att längta efter gemenskap, när det i själva verket är en naturlig längtan att vilja leva nära andra människor.

1.3 Frågeställningar

Huvudfråga:

- Vad säger Martin Buber respektive Gustaf Wingren om vad det är att vara till för varandra som medmänniskor; vad finns för likheter och skillnader och vad får det för konsekvenser för oss människor och för kyrkan?

---

¹ Kristensson Ugglå, Bengt, *Gustaf Wingren – människan och teologin*, Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion 2010, s. 108.

Underfrågor:

- Vad har vi som människor för behov av att bli bemötta?
- Vad sker med oss som människor vid uteblivna möten?
- Vad gör ensamheten med oss som människor?
- Vad säger andra teologer och filosofer om medmänskliga möten?
- Vad innebär det att älska sina medmänniskor?
- Vad hindrar oss människor att söka medmänskliga möten?
- Vad hjälper oss människor att söka medmänskliga möten?
- Vad har medmänsklig kärlek för betydelse i mötet?

1.4 Material, metod och teori

De huvudböcker jag har valt är Martin Bubers böcker *Jag och Du*, *Dialogens väsen* och hans bok *Det mellanmänskliga*. För att få en bakgrundsbild av vem Buber var lyfter jag in Joachim Israels bok *Martin Buber – dialogfilosof och sionist*. Av Gustaf Wingrens böcker har jag valt *Luthers lära om kallelsen* och *Credo* men jag måste också ta med den nyskrivna biografen om hans liv av Bengt Kristensson Ugglå.

Med dessa böcker kommer jag göra en beskrivande litteraturstudie med jämförelser som belyser både skillnader och likheter mellan deras sätt att tala om kallelsen och att mötas som medmänniskor. Jag kommer också lyfta in några få andra tänkares tankar om att vara till för varandra och vilken plats medmänsklig kärlek har i sammanhanget. Som metod och teori kommer jag använda mig av hermeneutiken därför att det är ofrånkomligt att inte tolka i en litteraturstudie och jag vet att jag läser med mina tolkningsglasögon som är präglade av mitt blivande yrke som präst och det som jag som människa bär med mig av livet i form av erfarenheter och upplevelser. Det är helt naturligt att det är så och jag tänker att det är så att vi alla är präglade av vår omgivning och våra övertygelser. Hur mycket människan än vill läsa neutralt eller utan förutfattade meningar är det omöjligt att göra det om man ska se på vad hermeneutiken säger. Hermeneutiken är teorin om hur vi tolkar, då texten som tolkas och människan som tolkar möts.

Tolkningarna som blir utvecklade hela tiden beroende på hur texten läses, hur många gånger texten läses. På sätt och vis kan det uttryckas som att två verkligheter möts; nämligen textens verklighet och läsarens verklighet.² I mitt läsande av den valda litteraturen är jag fokuserad på att tolka medvetet utifrån hermeneutikens premisser. En text kan förstås på många olika vis där exempelvis jag som läsare vill förstå författaren bakom texten, eller att jag vill förstå textens struktur eller vad texten kan ha för betydelse för mig som läsare i den kontext jag finns i. Betydelsen texten kan ha är att den kan inspirera till emancipation och medmänsklighet.³ En annan faktor som Jeanrond talar om är den tolkning som tolkarens värld förespråkar som påverkar tolkaren på många sätt, det handlar om vilken tolkningshorisont som tolkaren befinner sig i. Den tredje aspekten är hur tolkarens självkänedom ser ut, det som gör att tolkaren tolkar som hon gör och vetskapen om det.⁴

1.5 Avgränsningar

Att föra en dialog mellan Martin Buber och Gustaf Wingren kan kanske anses vara en omöjlighet och kan tendera till att bli en gigantisk diskussion. Men jag väljer ändå av ren nyfikenhet att föra den diskussionen med den medvetenheten. Både Buber och Wingren tar upp fler ämnen än vad jag kommer fördjupa mig i vilket hör till själva avgränsandet.

Det kommer dock finnas en del saker som måste nämnas för att belysa det jag skriver om, men inte mer än som just ett benämning. För att inte fastna i bara deras tankar kommer jag också ta med några få andra teologer och filosofers tankar inom ämnet. När jag talar om vad andra tänkare säger om våra medmänskliga möten kommer jag sällan bland de som skriver och tänker om det därför att det finns en uppsjö av personer som skrivit och skriver om det. Jag väljer att ta med det av de övriga tänkarna som kan ha relevans och som kan ge en spänning i skrivandet. De huvudböcker jag har är utgångspunkterna som uppsatsen kommer att koncentreras kring, men i dialogen behövs även andra tankar för att få till en sådan dynamisk dialog som möjligt. En vinkel jag vill få med när det gäller de andra teologerna och filosoferna är tanken på den medmänskliga kärlekens plats i mötena emellan oss människor och hur det tenderar att forma vårt agerande i olika situationer.

---

² Jeanrond, Werner G, *Theological Hermeneutics: Development and Significance*, New York: The Crossroad Publishing Company 1991, s. 1, 2.

³ *Ibid.*, s. 112.

⁴ *Ibid.*, s. 112-113.

1.6 Struktur

Uppsatsen är uppdelad i tre huvudkapitel där det första är det om Martin Buber därför att jag anser att det ger en grund i ämnet medmänskliga relationer och möten särskilt utifrån perspektivet om mänsklig identitet. I det andra kapitlet talar jag om Gustaf Wingren och hans lära om kallelsen som ser på det mänskliga mötet utifrån ett annat perspektiv nämligen tron kontra kallelsen. Därefter är det lämpligt att lyfta in några andra tänkare som får ge sin bild av medmänskliga möten. I huvuddelen finns också en dialog och reflektionsdel som på sätt och vis är en analys som skulle kunna placeras i avslutningsdelen, men den är en så pass viktig del att jag väljer att placera den i huvuddelen.

2. MARTIN BUBER OCH DET MEDMÄNSKLIGA MÖTET

I detta huvudkapitel vill jag lyfta fram Martin Bubers böcker *Jag och Du*, *Dialogens väsen* och *Det mellanmänskliga* och utifrån dessa böcker föra ett samtal om medmänskliga möten, vad det är som gör att människor kan mötas och inte kan det. Jag lyfter även in Joachim Israels bok *Martin Buber – dialogfilosof och sionist* som får ge en bild om vem Buber var. Det kommer att handla om mänskliga behov och ickebehov. Med olika utgångspunkter utifrån Bubers tankar kommer jag dela upp detta huvudkapitel i fem underkapitel för att lättare följa med i resonemanget, särskilt när det gäller överskådligheten. Underkapitlen är; *Jag, Du och kärleken*, *Människa och Gud*, *Dialog och Delaktighet*, *Dialog och Gemenskap* och *Dialog och Tilltal*. De olika underkapitlen kommer att gå in i varandra därför att de berör varandra, när ett perspektiv berörs behöver ett annat perspektiv lyftas in, för att det ska belysas på så många olika sätt som möjligt. Buber menar att allt som är verkligt i livet som människa är möten och där i den tanken vill jag ta med dig på en resa in i de medmänskliga mötenas mysterium. Om vi som människor inte möts infinner sig frågan om vi överhuvudtaget kan leva några verkliga liv.⁵ Utan möten inget verkligt liv, eller?

Martin Buber var en filosof som med sitt tänkande har präglat etiken under lång tid. Han nämns ofta inom sociologin och psykoterapins område. Buber föddes i Wien 1878 och dog i Jerusalem 1965. Däremellan levde han ett liv som påverkades av att han levde i olika kulturer, genom det menar Joacim Israel att han förespråkade att alla människor behöver mötas i autentiska möten. Buber bodde på en kibbutz i Palestina där tro, vardag och människosyn fick gå hand i hand. Buber inspirerades i sitt teologiska tänkande av chassidismen som har inslag av att människan finner Gud genom mystiken, i möten med eviga Du. Chassidismen bär drag av att man tror att Gud finns i allt vilket vi många gånger kommer kunna ana i Bubers tänkande.⁶

---

⁵ Buber, Martin, *Jag och Du*, Ludvika: Dualis Förlag 2006, s. 18.

⁶ Israel, Joachim, *Martin Buber - Dialogfilosof och sionist*, Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm 2000, s. 17-18, 40.

2.1 Jag, Du och Kärleken

I det mänskliga livets verklighet är möten det som gör livet just verkligt, och kärleken är en "verkliggörare" alltså en faktor som resulterar i att människan kan ta ansvar för ett Du menar Buber.⁷ Finns ingen kärlek i de medmänskliga relationerna blir relationerna tomma och frågan är om det kan växa fram verkliga liv utan någon kärlek. Utan kärleken blir det medmänskliga ansvaret mindre viktigt. Jag tänker att om människan lever i kärlek så blir hon närvarande i sina relationer vilket gör att det liv hon lever blir ett verkligt liv som skapar medvetenhet om hur hon lever sitt liv i relation till sina medmänniskor. Om människan inte lever ett verkligt liv är det som om hon levde i en slags dimma, en överklighetskänsla som gör att hon skulle kunna handla utan tanken på vilka konsekvenser det skulle få. Och visst vi orkar inte alltid vara närvarande i våra liv och glider nog till mans in i någon slags överklighet då och då.

Då gäller det att låta kärleken vara där och skapa verklighet och det sker inte direkt i någon handvändning. Livets resa är komplex och människor vandrar vid varandras sida mer eller mindre under det som är just livet. Det är inte alltid enkelt att låta någon älska en och låta sig bli bemött med villkorslös kärlek och omtanke och av medmänsklighet. När vårt samhälle präglas av förväntningar på att människor ska klara sig själva är det särskilt svårt, då det nästan något som föraktas, det där med att visa sig svag, sårbar och behövande. Eftersom läget är sådant behöver det talas om medmänsklighet och betydelsen av det för att kunna lyfta upp dess betydelse ännu mer. Trots hur det ser ut i samhället är alla som människor behövande och längtande, och det förunderliga är att längtan ser rätt lika ut och ändå skäms människor för att de längtar som de gör. Och det har mycket att göra med det komplexa i att vara människa. Men hur skapar människan sitt verkliga liv, kan hon forcera fram kärleken som kan göra livet verkligare? Nej det tror jag inte och det är inget som jag kan utläsa ur Bubers tankar heller. Tvång brukar ju sällan leda någon egentlig vart. För att Jag ska kunna vara Jag så behöver jag dig, ett Du. Och för att Du ska vara Du så behöver du mig, ett Jag. Det här handlar mycket om den mänskliga identiteten, om att bli ett Jag och ett Du, att bli till som människa och individ. När Du blir ett *det*, när Jag blir ett *det* leder det till objektifiering, vilket i sig försvårar möjligheterna till medmänsklig relation. När människan gör någon till ett *det* gör det att hon utesluter allt, det som omsluter allt och som kan kallas Gud. Objektifiering utesluter Gud. Att innefatta Gud i allt är något jag kommer till i nästa underkapitel då jag skriver om Gud och Andens funktion i relationer och medmänsklighet.

---

⁷ Buber, Martin, 2006 s. 22- 23.

Objektifieringen skapar betraktande med risk för skepticism och förakt vilket gör människor isolerade från varandra, då det byggs murar av rädsla och misstänksamhet för att inte möten ska uppstå. Får Du inte vara Du och Jag inte får vara Jag begränsas livet självt, livsväxten hämmas och vi blir inte någon för varandra som tillåter oss att vara de unika människor vi är, som individer. När livsväxten hämmas blir människor begränsade i sina relationer med varandra vilket minimerar chansen till möten där man kan mötas som de människor man är, som de individer man är. De medmänskliga mötena handlar mycket om blickar och seende. Vad som ses och hur det ses, med vilken blick som människan väljer att se sin medmänniska och omvärld. Vad händer med dig om du skulle bli avvisad med en blick, vad händer med mig om jag skulle bli stirrad på med hat, vad händer med oss som människor när vi knappt vågar möta varandras blickar av rädsla för att inte bli mottagna i varandras blick? Att leva i relation skapar helhet, genom dig blir jag just jag. Och vad händer med människor som möts med en god blick som liksom bekräftar och speglar dem i det som är?⁸ Om man inte möts avvisar man indirekt sig själv eller den andre, det handlar på sätt och vis om att se utifrån ett helhetsperspektiv då man kan se hela människan, dig och mig i en hel relation. I relation blir livet först helt.⁹ När vi nu lever i en tid då synen på äktenskapet har förändrats i alla fall i Sverige, men även i andra länder i vår värld, så kan vi se hur Bubers syn på det sanna äktenskapet är, och det är just sant när två människor uppenbarar Duet för varandra, när människor gör det så bygger de på så sätt upp varandra som individer, och detta har inget att göra med om man är man och kvinna eller inte. Diskussionen om att öppna äktenskapet även för människor som vill gifta sig samkönat fanns inte med i debatten på Bubers tid vilket kan göra att det skulle kunna vara självklart att han syftade på det tvåkönade äktenskapet. Men det jag vill komma åt är det han säger om den äktenskapliga relationen som gör att man växer som individer. Det som kännetecknar ett sant äktenskap är att det består av två personer, människor, individer som tillsammans bygger upp varandra.¹⁰ Det skulle man kunna uttrycka som att det har att göra med att människor får varandra att växa som just människor, som individer. Och det går utmärkt att applicera på alla slags relationer oavsett om det syftar på de som lever i tvåsamhet eller om det talas om en hel grupp av människor. Att verkligt möta varandra i en ömsesidig relation har inte sin egentliga grund i känslor som uppstår, men känslorna går inte att ta bort för den delen heller, därför att de fyller sin funktion i relationerna och har sin betydelse trots allt.

---

⁸ Buber, Martin, 2006 s. 40, 103.

⁹ Ibid., s. 24.

¹⁰ Ibid., s. 61.

Känslorna behöver ha sin frihet att verka särskilt där kyla och distansering har gjort sig påmind emellan människor.¹¹ Att verkligen möta sin medmänniska utan att göra henne till ett *det* är inget som kan tvingas fram, utan det kräver en aktiv omvändelse från *det*-världen som söndrar det som skapar helhet. Jag tänker att omvändelsen från den världen är något som inte sker i en handvändning, särskilt när människan i självförsvar eller på grund av försvarsmekanismer har distanserat sig från relationer som riskerar att komma allt för nära och som riskerar att möta henne som hon är, vilket Buber indirekt menar i sitt resonemang.¹² Psykologiskt sett brukar det talas om att om en människa har söndrats under en lång tid, så tar det också lång tid att bygga upp det söndrade, och det behövs då tålmod både hos mig och hos dig för att om möjligt komma till en helhet eller i alla fall bli helare. På vägen mot helhet är blickarna och seenden extra viktiga därför att blickar har stor betydelse i mötet. Det är inte konstigt att man talar om att blickar kan döda, för med blicken som indirekt kan döda kan också vara en blick som kan bygga upp och främja växt. Vad sker i blicken i det möte du har, vi har, jag har?¹³ När en människa ser en annan människa behöver hon inte alltid upptäcka att hon är sedd utan hon kan helt ovetandes iakttas eller betraktas, men även bli föremål för medmänniskans delaktighet utan att hon vet om det. I mötet med en medmänniska finns olika möjligheter för hur människan ser sin medmänniska; hon kan välja att iaktta, betrakta eller bli delaktig. När en människa iakttar sin medmänniska på lite avstånd och ser henne därifrån, noterar hon henne ganska uppmärksamt men det blir inte till något egentligt möte. Oavsett hur mycket människan tittar på medmänniskan kommer hon genom iakttagandet inte längre än att se på avstånd. Betraktar hon låter hon ett ännu större mellanrum finnas emellan sig själv och medmänniskan, hon ser men ser ändå inte eftersom uppmärksamheten inte är så hög. Hon tittar, man skulle kunna kalla det ett slags slötittande som inte egentligen ser någonting alls i detalj. Både iakttagaren och betraktaren har varseblivandet gemensamt som gör att de kan se hur de vill på den medmänniska de ser på sitt eget vis. Blir människan däremot delaktig, har hon sin riktning och uppmärksamhet fäst på sin medmänniska och det gör att de kan mötas och det kan få ske något i relationen mellan Jaget och Duet, de blir mottagliga för varandra och de kan svara an på varandra.¹⁴ Jag frågar mig vad det är som gör att man väljer att vara en iakttagare, betraktare eller en som är delaktig, eller om det överhuvudtaget går att välja det aktivt varje gång. Jag tänker att livet är så pass komplext att enkla svar på den frågan är omöjligt att hävda att det skulle kunna finnas.

---

¹¹ Buber, Martin, 2006s. 60.

¹² Ibid., s. 101- 102.

¹³ Ibid., s. 129.

¹⁴ Buber, Martin, *Dialogens väsen*, Ludvika: Dualis Förlag 1993, s. 29- 34.

Allt som sker har så mycket med varje situation att göra, det beror på om människor har mötts tidigare, personkemi etc., listan kan göras lång på faktorer som kan menas ha betydelse för om det ska bli till något möte emellan ett Jag och ett Du. En av de stora frågorna när vi talar om Jag och Du är om människor överhuvudtaget är mottagliga för varandra. Buber har sagt:

Eftervågorna brusar alltid men vi har mestadels mottagaren avstängd.¹⁵

Det är en ganska sorglig bild han målar upp här. För vad hjälper det om jag är mottaglig för dig eller du för mig om vi var och en är omottagliga? Krävs det att människan ger och ger tills hennes motpart blir mottaglig utan tvång? Om inte människan i sina möten accepterar sin medmänniska som hon är, då är hon enligt Buber självtillvänd vilket ställer till problem för att verkliga möten ska bli till.¹⁶ Men menar Buber då att människan inte ska vara vänd till sig själv överhuvudtaget, och istället ständigt vara vänd till medmänniskan? Nej då skulle han tala emot sig själv, för jag måste vara ett med mig själv och kunna acceptera min medmänniskas olikhet om man jämför med sig själv och se möjligheterna i att vi är olika som människor. Men om människor anser sig ha ensamrätt på vad som är sant och riktigt då är hon menar han självtillvänd, ja till och med arrogant menar Buber. Medmänsklig kärlek kan många gånger ha inslag av egoism, och kan knappt vara en kärlek utan baktankar. Men skulle vi stämpla den medmänskliga kärleken som enbart egoistisk då blir kärleken begränsad. Det skulle kunna sägas att kärleken är större än vi kan föreställa oss och kärleken kan bryta igenom det som hindrar möten, även egoismen. Oavsett hur människan har det så längtar hon och hon längtar efter att få bli svarad av ett Du i sitt Jag.¹⁷ Som människor längtar man ständigt efter att få förlösas i att bli befriade till de som man verkligen är, det menar Buber är verklighetens kraftverk, det som gör att fasaderna och maskerna rämner och människan kan visa sitt sanna Jag. Hoppet är att emancipation är möjligt, det är aldrig kört, människor kan alltid mötas hur trasigt livet än är.¹⁸ Den kärlek som finns som grogrund för det medmänskliga genererar att människan kan ansvara för ett Du som jag skrev om tidigare och det upprepar också Buber flera gånger.¹⁹ Som jag också skrev tidigare så är kärleken ”verkliggörare” i livet, den är som ett kitt emellan människor i relation. Kittet binder samman och stöttar livet med kärlekens tillit.

---

¹⁵ Buber, Martin, 1993 s. 36.

¹⁶ Ibid., s. 72.

¹⁷ Ibid., s. 82.

¹⁸ Buber, Martin, *Det mellanmänskliga*, Ludvika: Dualis Förlag 1990, s. 42.

¹⁹ Buber, Martin, 2006 s. 23.

I ett sammanhang om dialog skriver Buber att kärlek utan dialog egentligen inte tjänar någonting till därför att kärlek som stannat av hos en själv är av ondo och leder ingenstans. Och det stämmer väl med det han talar om med självtillvändheten som blir destruktiv eftersom den stagnerar där och inte kan växa. Människan får kärlek och ger vidare kärlek, sådant är livet för människan. Men vad händer med den som inte upplever sig vara älskad, eller inte älskas alls i realiteten? Hur ska hon kunna leva i kärlek till sin medmänniska?²⁰ Ibland lever människan med en medvetenhet om att hon förlorat det där med de fria Jag och Du relationerna och den medvetenheten kan leda till en förändring som gör att hon väljer att som människa komma till sin medmänniska, istället för att vända sig bort från henne. Men det kan också leda till att hon ignorerar den medvetenheten och fortsätter leva som tidigare. Det är ju inte alltid enkelt att leva i relationer. Och för att det ska vara välfungerande relationer kräver det sitt. Om människan lever i fria relationer och i det upptäcker vilken rikedom det är kan längtan bli ännu större efter helhet och ett bevarande av den rika relationshelheten.²¹ Men här finns en problematik menar jag eftersom det kan vara så att människan i sitt minne inte har någon egentlig erfarenhet av relationernas rikedom och då undrar jag hur hon kommer ur det, för jag vill tro att vi alltid kan längta till något vi förlorat. Ett barn har förhoppningsvis en tillit inbyggd som med tiden raderas och längtan tillbaka till den förlorade helheten tror jag finns där trots allt. Och jag tänker att kärleken och tilliten är faktorer som människan är totalt beroende av om hon ska våga mötas i ett fullkomligt Jag och Du möte. Men hur växer tilliten fram, var härstammar den från?

2.2 Människa och Gud

Buber lyfter även in Anden och Gud som faktorer i de medmänskliga mötena. Han menar att Gud är det största Duet och att Anden finns emellan Jag och Du, precis som kärleken gör. Den relation jag har till Gud påverkar relationen till min medmänniska. Är Jag rädd för Gud blir jag indirekt rädd för min medmänniska, är Jag arg på Gud sprider sig den ilskan indirekt till min medmänniska, tror Jag att Gud har en massa krav på mig tror jag indirekt att medmänniskan har det också.²²

---

²⁰ Buber, Martin, 1993 s. 65.

²¹ Buber, Martin, 1990 s. 46, 47.

²² Buber, Martin, 2006 s. 52, 56.

Så min Guds bild påverkar min självbild som påverkar min medmänniskobild. Buber menar också att Gud är ”det helt andra” samtidigt som Gud anses vara helt och fullt närvarande och är kärleken som är kittet emellan oss människor.²³ Om människor möts som medmänniskor utan att göra varandra till ett *det* kan mötena omslutas av Gud som håller ihop allt.²⁴ Innebär det då att om man lever i anden lever man då i relation per automatik? Tron på anden eller Gud är ju många gånger något som det talas om som en relation i sig. Men går det att ha relation utan att den förmodade anden finns emellan som en beståndsdel? Kan man likställa Anden med Kärleken, det beror på om det finns en tro eller inte. I tron kan människan se det som att eftersom Gud anses vara kärleken samtidigt som Anden är en del av den treenige Guden vilket kan innebära att Anden kan likställas med kärleken som existerar emellan medmänniskor, emellan Jag och Du. På sätt och vis talar Buber om att andens närvaro är det som ger liv åt relationer och gör att människor kan se Du istället för *detet*. Är anden det som verkliggör då?²⁵ Buber lyfter fram perspektivet att Du egentligen är Gud, i förlängningen kan man tänka teologiskt att Gud finns i medmänniskan och det gör att varje gång som en människa möter sin medmänniska så möter hon samtidigt Gud i sin medmänniska. Därför blir medmänniskan extra viktig i tron på Gud.²⁶ Buber drar det så långt att han menar att människans behov av Gud och hennes längtan efter Gud ger mening åt livet. Det handlar då om att på grund av Gud kan hon existera som människa. Och det har att göra med att allt är skapat av Gud och har i det sitt ursprung i Gud. I förlängningen om det tros att Gud finns i medmänniskan är hennes längtan efter medmänniskan en komplex längtan efter Gud och medmänniskan som är så tätt sammansmält att det inte går att definiera vad som är vad.²⁷ Men det skulle kunna dras ännu längre om det hävdas att allt beror på Gud, relationen mellan Jag och Du och Gud är så tätt sammanflätad i livsmeningen att det inte går att skilja åt. Det gör att om människan talar till Gud talar hon samtidigt till sin medmänniska, och talar hon till sin medmänniska talar hon samtidigt med Gud, det blir på så sätt tätt sammankopplat med varandra.²⁸ I människans seende av världen kan hon omsluta världen och samtidigt möta Gud som menas hålla sina händer om världen. Det ena föder det andra.

---

²³ Buber, Martin, 2006 s. 104.

²⁴ Ibid., s. 103.

²⁵ Ibid., s. 66.

²⁶ Ibid., s. 99.

²⁷ Ibid., s. 108.

²⁸ Buber, Martin, 1993 s. 48.

När en människa blivit dödad med blicken kan det hända att livsgnistan släcks. Vad ger egentligen livsgnista och lyster i blicken?²⁹ Buber talar om att människan behöver vara sedd, känd och älskad och det gör att den relation hon har till Gud påverkar den relation hon har till sin medmänniska. Det frammanar sanna tilltal och sanna svar, genuina möten som är det de är och som i det bekräftar och främjar mänsklig växt.³⁰ Buber säger:

Den konkreta världens sanna namn är: den mig anförtrödda, varje människa anförtrödda, skapelsen. I den gives oss tilltalets tecken.³¹

Det ovan nämnda citatet talar om medmänskligt ansvar, om ett ansvar för det som finns runtomkring en som människa, allt levande, det skapade. Allt som möter en som människa kan tilltala en på ett eller annat vis. Att som människa leva i tilltalets tecken är ett livsmål för sig som leder till möten i dialog som vi kommer till i nästa underkapitel. Som troende kan man leva i sin bön och leva med en visshet om att man är efterfrågad till förbundenhet som Buber uttrycker det, alltså att människan är sedd, känd och älskad som han också nämner i ett annat sammanhang.³²

2.3 Dialog och Delaktighet

Att komma nära sin medmänniska kräver på sätt och vis delaktighet för att i den kunna vara verkligt närvarande. Jag skulle hävda att om man verkligen ska kunna komma nära, då krävs det delaktighet inte av ett tvång, utan snarare som en nödvändighet för att upprätthålla ett gott möte med en medmänsklig dialog och delaktighet. I och med det lever man som människa i en verklighet där delaktigheten blir ett faktum i realiteten.³³ Utan delaktighet och närvaro distanserar människor sig från varandra och har svårt att mötas där de kan vara på samma våglängd. Relation behöver byggas på ömsesidighet för att delaktigheten ska kunna vara genuin. Men vad händer om bara Du är delaktig och Jag är frånvarande och inte delaktig?³⁴ Genuinitet är tyvärr ovanligt idag och har varit under lång tid, men människor behöver genuiniteten för att verkligt bli till i sin identitet som människor.

---

²⁹ Buber, Martin, 2006 s. 125.

³⁰ Ibid., s. 136, 159.

³¹ Buber, Martin, 1993 s. 41.

³² Ibid., s. 46.

³³ Buber, Martin, 2006 s. 84.

³⁴ Ibid., s. 23.

I dialoger människor emellan tilltalar man varandra på olika sätt, Buber talar om olika röster som hörs i tilltalen med olika riktning. Det går att i det uppmärksamma vems röst som hörs genom allt, vems längtan som märks. Att leva i dialog är inget tvång, det är en möjlighet som människan har. Det är skillnad på att kunna leva i dialog och att man ska leva i dialog för att man har tvingats till det.³⁵ Ett stort hinder blir tvånget, just det som propagerar för något speciellt och i det blir påtvingande i sitt uttryckssätt, då förlorar människor den genuina dialogtonen. I mångt och mycket är pedagogiken något som kan påverka människan åt olika håll och det är både ett problem och en möjlighet beroende på vilken situation det är. Används pedagogiken i propagandans destruktiva tjänst är det inte en grogrund för verklig dialog, då handlar det snarare om att vara inne på området debatt som i sig syftar till att vinna med sin egen åsikt. Dialogens mål är att lyssna in varandra utan att för den skullen besegra den eventuellt motsatta ståndpunkten, utan dialogens mysterium grundar sig på lyssnande och det möte som uppstår i dialogen.³⁶ Pedagogiken när den fungerar som bäst främjar växt särskilt då den som redskap har personliga möten som en stor del av sig. Alltså är pedagogiken ett gott redskap i dialogprocesserna medmänniskor emellan.³⁷ Men så fort det i mötena börjar komma in manipulation som påverkar med tvång blir den mänskliga växten hämmad. Det leder till försiktighet och misstänksamhet, den tilltro som fanns från början kan försvinna när tvånget och manipulationen börjar härja i relationerna.

För att existera som människa utifrån ett antropologiskt perspektiv behöver hon leva i relation till andra, och inte leva i isolering som hämmar och distanserar. Isolering kan bero på många olika faktorer såsom rädsla, eller tidigare erfarenheter av ickefungerande relationer med andra.³⁸ Givetvis måste människor vara vända till varandra för att om möjligt kunna ha en dialog menar han.³⁹ Vem som talar är också en fråga att ha med, och vilka medel man talar med då Buber lyfter fram konsten och poesin som talare som kan tränga igenom tillvarons brus. Konsten och poesin är rätt konstanta i sitt talande och kan omtolkas om och om igen, en tavla är vad den är och en dikt är vad den är. Det är tolkaren i mötet som förändras och tolkar olika beroende på hur det är i livet, vilket skeende man är inne i.⁴⁰

---

³⁵ Buber, Martin, 1993 s. 105.

³⁶ Buber, Martin, 1990 s. 59- 60.

³⁷ Ibid., s. 65.

³⁸ Ibid., 1990 s. 67.

³⁹ Buber, Martin, 1993 s. 28.

⁴⁰ Ibid., s. 47.

Tyvärr lever människan idag i ett samhälle då de äkta och genuina samtalen och dialogerna är sällsynta och många gånger lyser med sin frånvaro, det var en tendens som Buber redan såg på sin levnadstid och jag kan se att det fortfarande tyvärr är så.⁴¹ Kan människor inte mötas som de är, kan de inte heller svara som det är och då finns inte heller något äkta ansvar eller någon skyldighet för ens medmänniska. Och det skulle kunna få förödande konsekvenser med en ansvarslöshet som kan gå så långt att människor börjar skada sina medmänniskor. Livslögnerna som får sprida sig i de mellanmänniska relationerna gör att det uppstår osäkerhet människor emellan. Osäkerheten kan leda till att människan upplever att medmänniskan blir till ett hot, när hon inte vet var den andre egentligen står. Oansvaret gör oss verklighetsfrånvända i mötet och leder inte till några goda mellanmänniska relationer. Men är lögn alltid negativt, vad är egentligen sant, måste man avslöja allt och vara helt sann alltid? Att inte säga hela sanningen är komplext eftersom människor gör att skydda varandra i en omsorg inte alltid kan berätta allt eller säga det som de tänker. Är det av ondo? Nej, jag tänker att vi då får tänka på hur det är i varje enskild situation och vilka intentioner som vi har när vi inte säger allt som det är. Det här har ju också att göra med ens mänskliga integritet och frågan om tystnadsplikt som jag inte kommer nämna mer än så här.⁴² För att kunna mötas måste människan göra sin medmänniska närvarande för sig då det handlar mycket om ömsesidighet och omsorg om sin medmänniska, sin nästa och det kan få generera i äkta mellanmänniska samtal med medkänsla.⁴³ Om det äkta ansvaret och skyldigheten finns där gör det att människan kan gripas, sökas och tilltalas av sin medmänniskas situation och i det beröras av medmänniskans situation och vilja räcka ut handen bildligt och konkret talat till hjälp och medmänsklig omsorg. Men verkligt ansvar måste också svara upp mot någon. Mot vem?⁴⁴ Det kan vara ansvar mot Gud, mot medmänniskan eller mot sig själv.

---

⁴¹ Buber, Martin, 1993 s. 59- 60.

⁴² Ibid., s. 49- 50.

⁴³ Buber, Martin, 1990 s. 55.

⁴⁴ Buber, Martin, 1993 s. 53- 54.

2.4 Dialog och Gemenskap

”Gemenskap råder där gemenskap sker” säger Buber, det säger mycket om vad som krävs för att gemenskap, möte och dialog ska uppstå. Gemenskap är ett ständigt pågående, en slags presenshändelse. Gemenskap skapas i stunden för att i nästa stund skapas åter igen, det är det som ligger i betydelsen av att det just är en presenshändelse. En fungerande gemenskap skulle kunna beskrivas som att det flödar mellan Jag och Duen, vilket gör att det skapas gemenskap, möten och dialog.⁴⁵

Det har att göra med att människor vänder sig till varandra när gemenskap skapas i tillvaron, medan kollektiviteten och individualismen gör att människor flyr gemenskapen och förlorar det som är den djupaste existensen som människor, att kunna leva i gemenskap och relation, i möte.⁴⁶ Vänder människor sig istället till varandra och går varandra till mötes och ser den andra människan, ens medmänniska som kallas Duet och i det öppnar sig för att ta emot dennes verklighet och värld; då sker något som kan kallas möte eller gemenskap. Det leder till att människan får vara det Jag hon är och det Du hon är. I förvissningen att hon får vara den hon är kan hon vända sig till sin medmänniska och verkligen vara den hon är, det handlar om tillitens faktor som är oerhört betydelsefull i sammanhanget.⁴⁷ För om människan ska kunna möta sin medmänniska måste hon först ha varit hos sig själv, att kunna vara den man verkligen är, det handlar om att leva i kärlek och trygghet i sin identitet.⁴⁸ Ett liv som präglas av dialog är inte ett liv då människan bara har att göra med många människor i allmänhet, utan det livet som är rikt på dialog är ett liv som gör att människan verkligen möter de människor som hon har att göra med, annars blir det inga dialoger.⁴⁹ Buber lyfter fram tre sfärer där relationer kan byggas upp nämligen; relationen till naturen där språket inte kan ta sin form i ömsesidig relation, relationen med andra människor där språket kan ta sig i uttryck och relationen med den andliga världen där språket blir ordlöst.⁵⁰ I detta sammanhang talar Buber om begreppen Kosmos, Eros och Logos som visar på mottagligheten i möten. Kosmos är till för människan och allt (Gud) har gjort världen till människans plats, Eros är när andra blir gudsavbilder och mötet med dem blir något som uppenbarar det verkliga livet och Logos är till för människan i andens tjänst och allt det som är fördolt.

---

⁴⁵ Buber, Martín, 1993 s. 94.

⁴⁶ Ibid., s. 95.

⁴⁷ Ibid., s. 90- 91.

⁴⁸ Ibid., s. 65.

⁴⁹ Ibid., s. 62.

⁵⁰ Buber, Martin, 2006 s. 133- 134.

För att möte verkligen ska äga rum måste människan vara öppen.⁵¹ För att kunna mötas som medmänniskor behövs kommunikation vilket Buber lyfter fram och han betonar språkets betydelse, men jag vill vidga det till mer än det språkliga, därför att det är så att alla inte har ett traditionellt språk som hörs av olika orsaker. Vi som människor kommunicerar alltid oavsett om vi vet om det eller inte, oavsett om vi vill det eller inte, jag tänker på kroppsspråket som alltid talar hur tysta vi än väljer att vara med det som är det talade ordet.⁵² I sin bok *Dialogens väsen* lyfter Buber fram ett sammanhang med religionsamtal, dialog vilket är något som sker även idag, i olika delar av världen men också här hemma i Göteborg.⁵³ En god faktor som måste finnas med för att kunna ha religionsdialog är närvaro i sin själ som handlar om den riktning man har i mötet. Det handlar om att veta var man står själv i livet, att man talar för sig själv och inte lägger på sina eller andras åsikter om andra som man egentligen inte har någon grund för. Närvaron i själen har att göra med att man talar utifrån sig själv med en riktning till en medmänniska, ett Du, från mig till dig, från hjärta till hjärta. Av erfarenhet måste man också i religionsdialogen vara trygg i sin egen tro och utifrån det föra en dialog utan propagandainslag som i så fall skulle syfta till att vinna över till sin egen tro. Skulle man börja propagera och missionera i dialogen kan man inte längre tala om dialog. Och då försvinner ju det som i själva verket var syftet för mötandet, just att mötas i dialog för att kunna främja förståelse för det som är olikt en själv, men också upptäcka likheter som man kanske inte trodde fanns.⁵⁴

---

⁵¹ Buber, Martin, 2006s. 134- 135.

⁵² Ibid., s. 135.

⁵³ I Göteborg finns en ständigt pågående religionsdialog mellan kristna, judar och muslimer, flera gånger har det anordnats Abrahams tält, fotbollsmatcher för fred och samtal religionsutövarna emellan. Själv finns jag med i en grupp för kvinnor på Hisingen som heter Abrahams döttrar, vi är judar, kristna och muslimer som möts i våra liv och i vår tro, med tiden har vi blivit goda vänner som lever i en öppen och respektfull gemenskap eftersom dialogen får vara igång med en stor portion respekt.

⁵⁴ Buber, Martin, 1993 s. 23- 24.

2.5 Dialog och Tilltal

I mötet människor emellan är det att bli tilltalad en del av det som kan kallas livet, det som lyfter ens värde som människa. Vad tilltalas människan av? Vem tilltalar vem?⁵⁵ Buber citerar den tyske filosofen Ludwig Feurbach vilket jag också vill göra därför att det är viktigt med tanke på dialogdiskussionen här. Feurbach har sagt:

Den sanna dialektiken är inte den ensamme tänkarens monolog med sig själv, det är en dialog mellan Jag och Du.⁵⁶

Att själv tänka och reflektera är viktigt men ska det uppstå någon egentlig dynamik behövs ett Du för att det ska bli till en dialog. När gemenskapen börjar bli något den inte i själva verket är, när människor döljer hur det egentligen är, då kommer man till det som Buber kallar mellanmännisklighetens problem.

Förvisso behöver inte det som imiteras, det som låtsas vara något det inte är vara fel. Men när det som blir livsskenet är präglad av lögn, när mönstret blir att dölja det verkliga livet då är man ute på farlig mark och äktheten riskerar att gå förlorad av lögnens och skenets konsekvenser som för människor bort från varandra. För om människor inte möts precis som de är kan de inte heller mötas i egentlig sanning, förvisso kan olika dimensioner av medmänniskliga relationer visa sig på olika sätt, men frågan är hur mycket det egentligen går att tumma på äktheten och det som verkligen är sant. För att verkligen kunna vara mänsklig måste människan faktiskt vara äkta i sina mellanmänniskliga relationer.⁵⁷ Att en människa i sitt möte bestämmer sig för acceptera sin medmänniska helt och fullt behöver inte enligt Buber betyda att hon accepterar medmänniskans alla åsikter, ställningstaganden och handlingar. Det är ingen konstig åsikt utan det brukar talas om det i allmänhet, att accepterandet inte behöver resultera i att hon tycker samma saker som medmänniskan eller gå med på allt den säger, det handlar snarare om att hon accepterar personen som individ samtidigt som hon kan ta avstånd från det som man inte gillar och samtidigt vara tydlig med var hon själv står. Det handlar om att bidra med sig själv och i det skapa utrymme för ett delande av livet. Utan riktig äkthet kan inte äkta medmännisklighet uppstå. Genuint riktiga dialoger uppstår då människor tillsammans som medmänniskor bidrar med sig själva i de möten som uppstår.⁵⁸

---

⁵⁵ Buber, Martin, 1993 s. 35.

⁵⁶ Buber, Martin, 1990 s. 33, 36, 37.

⁵⁷ Ibid., s. 38- 39.

⁵⁸ Ibid., s. 74- 75.

Det skulle kunna kopplas samman med det han talar om i sammanhanget med religionsdialog, då förutsättningarna i dialogen är att man inte går in för att tycka om allt som den andre trosutövaren står för, men att man accepterar tron och livet och är beredd att lyssna in var hon står och hur hon lever sitt liv samtidigt som jag får dela min tro och mitt liv i en generös dialog. Och detta går mycket väl att applicera på andra områden av livet, det är viktigt med inlyssnandet och lyhördheten i människans dialoger som i det kan visa på mottaglig delaktighet.

2.6 Sammanfattning av Bubers tankar

Martin Bubers huvudtanke var att Jag behöver ett Du för att Jag ska kunna bli till som individ och människa, likafullt som Du behöver Mig för att Du ska bli till som individ och människa. Skulle Du eller Jag göra varandra till ett *det* leder det till att vi distanserar oss från varandra. Avståndet mellan människor blir till ett hinder som gör att de inte kan mötas där de är i livet. Emellan människors relationer finns kärleken som en stark beståndsdel, men även Anden finns där och omsluter allt och i det ger liv åt relationerna. Människans Gudsbild påverkar hennes självbild som påverkar hennes medmänniskobild. Människor möts och möts, skulle de inte mötas kan de inte heller leva verkliga liv menar Buber. I mötena människor emellan talas det ofta om blickar och mottaglighet som gör att människor kan vända sig till varandra och i det främja varandras mänskliga växt. För i mötet och i blicken blir människan till. Redan på Bubers tid var de genuina mötena sällsynta vilket han ville motverka genom att främja medmänskliga möten på livets alla områden. I det goda mötet finns en dialogton med som syftar till att människor ska kunna lyssna in och förstå varandra. Inte för att man i det ska acceptera allt som medmänniskan tycker och tänker, men att förstå och acceptera medmänniskans utgångspunkter och förutsättningar. Alla människor längtar mer eller mindre efter att mötas vilket var en av Bubers grundteman.

3. GUSTAF WINGREN

OCH KALLELSEN TILL NÄSTAN

I det här kapitlet tar jag min utgångspunkt från Gustaf Wingrens böcker *Luthers lära om kallelsen* och *Credo*. Jag använder mig också av Bengt Kristensson Ugglas relativt nyskrivna biografi *Gustaf Wingren – människan och teologin* i detta kapitel därför att den är en omfattande berättelse om Gustaf Wingren som människa och teolog. Jag delar upp detta huvudkapitel i fem underkapitel; *Kallelse – hinder och möjlighet*, *Kärleken*, *Människosyn och Gudssyn*, *Människan som Gudsinstrument* och *Återskapelse och Destruktion* som därmed utifrån fem olika perspektiv belyser Wingrens teologi och tankar. Samtidigt som underkapitlen är olika är de ändå snarlika och kommer att gå in i varandra. Det beror på komplexiteten och likheterna mellan de olika perspektiven och tankarna, det ena berör det andra och fungerar inte om man inte ser det i sitt sammanhang, eller utifrån ett annat perspektiv. Men ändå måste de ses utifrån sitt perspektiv så gott det går för att det ska vara enklare att följa med i resonemanget.

Gustaf Wingren föddes 1910 i Tryserum nära Valdemarsvik, där han sedan växte upp tillsammans med sin familj, redan som elvaåring förlorade han sin mamma vilket präglade hela hans liv mycket, men också hans missbildade hand gjorde att han fick ägna sig åt studerande.⁵⁹ Under åren studerande han till präst, blev professor och undervisade på flera universitet både i Sverige och i Europa. Han levde i två olika äktenskap, varav i det första fick han två barn. Precis innan sin pension avsåg han sig prästämbetet för att han ansåg att kyrkan var falsk och han kämpade med en slags hatkärlek till kyrkan. Wingren var känd för att våga säga det han tyckte och trivdes med att vara i hetluften. År 2000 dog han efter ett nästintill nittioårigt liv.⁶⁰

---

⁵⁹ Kristensson Ugglå, Bengt, 2010 s. 21.

⁶⁰ *Ibid.*, s. 25, 229.

I Wingrens bok *Luthers lära om kallelsen* är kallelsen mycket central. Wingren använder sig av det latinska begreppet *vocatio* som betyder att kalla människor genom förkunnelse till att bli Guds barn. Wingren skriver ”Vocatio kan betyda olika ting.” Han fortsätter att gå igenom betydelsen av *vocatio* som många gånger handlar om det arbetet människan har i livet, den profession hon lever i. Ännu en tolkning förekommer nämligen att predika.⁶¹ Kristensson Ugglas talar om att kallelsens tanke hör till vardagens arbete och det stämmer väl med Luthers tankar då han gjorde upp med klosterväsendet.⁶² Men när Wingren närmar sig kallelsebegreppet talar han om att det hör hemma på jorden, den har att göra med nästan och ska vara riktad mot nästan, och det riktas inte så mycket in mot den evangeliserande grundtonen. Tron ska riktas mot Gud medan kallelsen, människans gärningar ska riktas mot nästan, medmänniskan.⁶³

Ändå menar han att Gud tar plats i kallelsen i och med att Guds kärlek synliggörs i mötet med nästan, i det som gagnar nästan. Det som kallar är nästans behov och längtan.⁶⁴ Wingren rör sig emellan två perspektiv eller regementen som han kallar det, dels till det jordiska och dels till det himmelska, båda menar han är uttryck för Guds kärlek som binder människan till sig både genom det som man som människa gör eller inte gör. Luther menar att när en människa tror är hon bunden till Guds kärlek, men om hon lever i otro är hon bunden till Guds vrede.⁶⁵ Men hur kärleksfull blir då Gud när människan binds till vreden i sin otro särskilt när Gud definieras som kärlek? Det vilsamma i resonemanget är att man kan tro att Gud möter människan i allt det som är just livet, mitt i livsvärlden, därför att livet aldrig kan vila, det pågår i olika skepnader ständigt. Allt som händer i livet kan människan bära i sin tro, särskilt när tron definieras som en slags tillit och i det leva med att tron är en del av vardagen, precis som allt annat i livet som är en del av vardagen.⁶⁶ Allt som sker på jorden som är den mänskliga världen är samtidigt också Guds värld.⁶⁷

---

⁶¹ Wingren, Gustaf, *Luthers lära om kallelsen*, Lund: C. W. K. Gleerups förlag 1948, s. 11.

⁶² Kristensson Ugglas, Bengt, 2010 s. 70, 71.

⁶³ Wingren, Gustaf, 1948 s. 20.

⁶⁴ *Ibid.*, s. 38, 39.

⁶⁵ *Ibid.*, s. 119, 33.

⁶⁶ *Ibid.*, s. 129.

⁶⁷ Kristensson Ugglas, Bengt, *Gustaf* 2010, s. 70.

3.1 Kallelse – hinder och möjligheter

En av den kristna trons centrala delar är att Gud älskar och älskas och att den kärleken förmedlas i kallelsen till nästan. Man skulle kunna uttrycka det som att kallelsen konkretiserar och inkarnerar.⁶⁸ Kärleken verkliggörs i kallelsen. Kallelsen är Guds inkarnerade kärlek som är självutgivande och kan egentligen inte kräva något igen för den utgivna kärleken som människan gett i sitt kallelseliv om den ska kunna kallas självutgivande. På ett ställe säger Wingren att kallelsen är ett slags fritt fängelse, men det ställer frågor om tvång, om tvånget då blir grunden för kallelsen. Och bara det att använda ordet fängelse som metafor säger en del. Jag undrar om tvång är något som egentligen tjänar något till i kallelselivet. Eftersom kärleken menas vara grunden för kallelsen, och kärleken inte är tvingande till sin karaktär, när det då talas om kärlekens tvång kan det bli problematiskt. Tvånget kan vara att människan som ett led i kärlekens verk inte vill något annat än att vara till för sin nästa. Då blir ju fängelset genomsyrat av kärlek som genom sitt verk förvandlar människan till att vilja älska vidare av den kärlek som kommit henne till dels. Kärlek genererar till mer kärlek i en slags skicka vidare effekt. Wingren tyckte om att röra sig i spänningsfält mellan olika ords motpoler, såsom frihet och tvång, rörlighet och orörlighet och det är perspektiv som är värdefulla att bära med sig i diskussionen om kallelsens ställning i livet.⁶⁹ Wingren talar om att det är Gud som är upphovsmannen till kärleken som räddar människan till himlen och i räddandet vill Gud att människan betjänar sin medmänniska. Frälsningen, räddningen binder människan till att gå in i sin nästanskallelse vilket kan vara ett perspektiv till att belysa kallelsen som ett fritt fängelse med. Det är som om människan i sin kallelse inte har något egentligt val när hon lever i frälsningen.⁷⁰ Det som är destruktivt i människans liv förstör och blir hinder i Guds plan för livet, men det destruktiva kan övervinnas och som kristen tror man att Kristus besegrade destruktionens kraft på korset en gång för alla.⁷¹ När kallelsen är i sin största position är då den är präglad av kärleken till nästan och Wingren talar vidare om att även Gud blir verklig för den som lever i sin kallelse.⁷² Kallelsens ursprung är evangeliet som får vara utgångspunkten för kallelsens människa, det som driver kallelsens etik framåt är nästan själv och ansvaret för mötet med nästan, inte för att nästans eget ansvar ska eller kan borttas.

---

⁶⁸ Wingren, Gustaf, 1948 s. 37.

⁶⁹ Kristensson Uggla, Bengt, 2010 s. 73.

⁷⁰ Wingren, Gustaf, 1948 s. 76.

⁷¹ Wingren, Gustaf, *Credo*, Lund: CWK Gleerup Bokförlag 1974, s. 21.

⁷² Wingren, Gustaf, 1948 s. 132.

I vilket fall är inte helgelsen motivet för kallelsen utan det är nästan, medmänniskan och hennes längtan och behov.⁷³ Wingren drar det så långt att han menar att den kristna etiken, om det nu kan hävdas att det finns en sådan inte kan hämtas ur bibeln, utan det han menar är att etiken ska hämtas utifrån nästans behov, den konkreta medmänniskan som i mötet blir verklig för en och som man som människa då får vara till för.⁷⁴ Skapelsen runt omkring oss ”vårdas” av människans bruk eller missbruk, det är ett ansvar som hör till kallelsen att vårda den omvärld man är satt i, den som man som människa lever i.⁷⁵ Människan är kallad till tjänst för nästan i det liv hon lever.⁷⁶ I den profession hon har, eller inte har, i de vardagsgöranden hon har, i enkelheten. Gud verkar när människan är i sin vardag och där lever i sin kallelse.⁷⁷ Jag skulle vilja uttrycka det som att allt som kan brukas, det kan också missbrukas, det som kan vårdas, det kan missvårdas. Kallelsen levs ut i den vardag som människan lever särskilt när vardagens tjänst kommer nästan till del och gagnar henne på livsvägen.

Och i det tar människan tillvara den plats hon har, den uppgift hon är skapad till att vara i med de personliga gåvorna hon är utrustad med.⁷⁸ Att i sitt liv arbeta för nästans bästa är meningsgivande.⁷⁹ För Wingren var livets mening på många sätt att vara till för nästan. Här kommer också perspektivet av vårt behov att känna oss behövda in som inte är att förglömma. Människor behöver varandra som medmänniskor.⁸⁰ Som en troende människa lever man i två riktningar på samma gång, både mot Gud och mot nästan. Tron riktas mot Gud, och mot nästan riktas kärleken och det som blir nästan till hjälp i hennes situation.⁸¹ Ett stort hinder för kallelsen är när människan i sig tror sig vara tvungen att leva i kallelsen enbart för att bli frälst och vara en helig människa, som en slags garanti att få tillhöra Gud. Tillhörigheten till Gud är en gåva som inte går att prestera sig till i sin tjänst på jorden. Det jag gör som människa ska jag göra för min nästa och inte för Gud. Möter jag min nästa, min medmänniska möter jag indirekt Gud i henne. Wingren talar om att det är Djävulens verk när människan luras att tro att hon måste prestera för att kunna vila i sin tro på Gud, gärningarna har bara ett syfte och det är att de ska komma nästan till del.

---

⁷³ Wingren, Gustaf, 1948 s. 194.

⁷⁴ Kristensson Uggla, Bengt, 2010 s. 113.

⁷⁵ Wingren, Gustaf, 1948 s. 99.

⁷⁶ Ibid., s. 14.

⁷⁷ Ibid., s. 19.

⁷⁸ Ibid., s. 102, 100.

⁷⁹ Kristensson Uggla, Bengt, 2010 s. 123.

⁸⁰ Ibid., s. 268.

⁸¹ Wingren, Gustaf, 1948 s. 63.

Att prestera för tillhörigheten i sig ger ingen egentlig vila, det säger sig självt.⁸² För här på jorden finns nästan mitt i den mänskliga sfären och här längtar nästan efter kärlek och annan hjälp, i himlen behövs inte det och det blir ytterligare en aspekt på att det är här på jorden, mitt i det mänskliga vardagliga livet som kallelsen hör hemma i gärningarna för nästan.⁸³ I vilket fall lyfts bönen fram som en kamp som sker hand i hand med görandet. Ja, livet kan många gånger i sig vara en kamp som man får leva i som människa. Det himmelska riket verkar vara ett kommande rike, ett rike som inträder först efter döden, därför är diskussionen om att kallelsen inte hör hemma i det himmelska ännu mer relevant.⁸⁴ Om man ser det utifrån det perspektivet måste man då tro på den dubbla utgången med en himmel eller ett helvete? Eller räcker det att tro på ett himmelrike efter döden utan ett helvete? Och blir inte tron en enda gärningslära som kräver gärningar för rättfärdiggörelsen skull? Gärningar på grund av vad och för vem är ett perspektiv man behöver ha med i den diskussionen. Människan blir inte mer rättfärdig om hon lever rätt i gärningarna, utan rättfärdigheten har kommit henne till dels i syndernas förlåtelse genom Kristi verk, i hans död och uppståndelse.

En klar Wingren- tanke är att Kristusberättelsen lever parallella liv med människan och människan lever berättelsen om och om igen i vardagen och kampen. Det är också en klar tanke från Luther som menade att det som hände Kristus när han levde på jorden också varje dag sker med den som tror på ett andligt plan.⁸⁵ Efter vår död och förhoppningsvis uppståndelsen kan människan få veta vad hon trodde här på jorden och vart det ledde henne.⁸⁶ Wingren separerade på sätt och vis anden och köttet i vårt jordiska liv när han sa:

Med Anden i nåden och fridens paradiset och med köttet på arbetets och korsens jord lever en kristen sitt liv.⁸⁷

Men kan de härddras såpass att han menar att anden och köttet ska separeras, nej det tror jag inte att han var ute efter, utan jag tror att han menar att anden och köttet är två olika delar av vad det innebär att vara människa. De olika delarna av en som människa har lättare att göra det ena eller andra, att vara riktad mot himlen eller mot jorden och tack vare de olika delarna kan de bilda en helhet, ge perspektiv åt den ena eller den andra delen och berika. Men som Wingren uttrycker det så föds kärleken i tron och i Anden.

---

⁸² Wingren, Gustaf, 1948 s. 24.

⁸³ Ibid., s. 26.

⁸⁴ Ibid.s. 28.

⁸⁵ Ibid.s.30, 31, 71.

⁸⁶ Ibid., s. 32.

⁸⁷ Ibid., s. 36.

Anden och kärleken kan bryta igenom gränsen mellan det som menas var himmelskt och jordiskt precis som Gud blev människa i Kristus, inkarnerad.⁸⁸ Ett av de största hindrena för att leva i relation, i kallelsen är att människan ofta har lättare att se andras fel snarare än sina egna fel och därmed börjar döma sin nästa. Sedan kan vi inte sopa under mattan människans egen dom mot sig själv som ofta får en irrelevant storlek i förhållande till hur det verkligen är.⁸⁹

3.2 Kärleken

Wingrens kärlekssyn är att allt har att göra med relationer där Gud verkar oavsett om människan tror eller tillhör en kyrka eller inte.⁹⁰

När tron verkar i kärlek, så stiger den ned och inkarneras,
såsom Gud blev människa i Kristus.⁹¹

Det är ett citat från Luther som sätter fingret på vad det innebär att vara kallad av kärlek till sin nästa, det handlar om att vara ett med kärleken, att vara kärleken förkroppsligad. Kärleken är inte tänkt att vara ett ska utan mer av något man får leva i som människa.⁹² Kärleken i sig skapar villighet.⁹³ Att upptäcka vad kärlek är det är att se sin nästa. Kärleken är på det viset uppfinningsrik och upptäckande till sin karaktär för att kärleken ser. När en människa har tagit emot evangeliet då bor kärleken inom henne och kärleken verkar då i det menar Wingren. Kärleken i mötet med nästan är större än man kan katalogisera den och sätta etiketter på den, och gör man det begränsar det kärlekens vägar som har oändliga möjligheter att ständigt finna nya vägar. Det beror på att kärleken är större än det som vill begränsa den.⁹⁴ När kärleken får sitt genombrott då ser man som människa med glädje på sin nästa, som kan få leda till en kärleksutveckling då kärleken kan få lov att växa i mötet med nästan. Den helige anden är närvarande i kallelsens glädje och när man som människa upptäcker sin nästa för den hon är, då upptäcker man samtidigt kärlekens karaktär och väsen.

---

⁸⁸ Wingren, Gustaf, 1948 s. 55.

⁸⁹ Wingren, Gustaf, 1974 s. 40.

⁹⁰ Kristensson Uggla, Bengt, 2010 s. 74.

⁹¹ Wingren, Gustaf, 1948s. 51.

⁹² Ibid., s. 53.

⁹³ Ibid., s. 74.

⁹⁴ Ibid., s. 58.

Kärleken och tron hör ihop och är friskhetstecken i det mänskliga livet.⁹⁵ Kärleken är med och för skapelsen framåt, den återskapar och ger liv.⁹⁶ Hinder för kärleken och kallelsen är det som söndrar och förstör. Alltid skymtar *diabolo*s där som avsteg från kallelsernas vägar.⁹⁷ Kärleken kan bara finnas där total uppriktighet och ärlighet finns.⁹⁸ Kärleken har sitt centrum utanför sig själv, den är till för nästan.⁹⁹ Att vara mänsklig är att se hur medmänsklighet fungerar. För att citera Wingren säger han:

Den som i sitt hjärta mottagit evangelium, hos honom bor kärleken till nästan såsom ett faktum, över vilket han förvånas.¹⁰⁰

Det handlar om att om man då har tagit emot evangeliet och låtit det bli verklighet i livet så att det fått konsekvenser i mötet med medmänniskan då kärleken blivit konkret i en. I och med att kärlekens evangelium inkarnerats precis som tron uttrycker att Gud blev människa får det positiva konsekvenser i livet oss människor emellan. Kärleken blir en sådan självklarhet att man som människa till och med förvånas över kärlekens förunderlighet.

Kärleken är det som är det sammanhållande i Guds skapelse och gör att skapelsen kan fortgå.¹⁰¹ Men att leva i kärlek har alltid sina risker, då människan alltid riskerar att bli utsatt för svek och frågan är då om hon orkar kämpa för kärlekens skull trots det som riskerar att förstöra den.¹⁰² I kärleksutgivandet är det inte heller säkert att hon får något i gengäld utan det kan vara så att hon ger och ger utan att överhuvudtaget få någon respons alls. Men Wingren lyfter in ett exempel från Kristus när han hänger på korset och förlåter soldaterna som inte vet vad de gör, de har inte förtjänat den upprättelsen och kärleken, men det är ju just det som är kärlek och nåd i sin renaste form, att människan kan få kärlek och nåd utan att förtjäna den. Jesuscitaten på korset har genom tiderna ekat när olika grymheter har skett och i arbetet för försoning har det funnits inspiration i Jesu ord om förlåtelse för att de som gör det onda inte alltid vet vad de gör. Men citatet kan också missbrukas då de kan tvinga och har tvingat utsatta människor till förlåtelse. Om en människa i sitt liv stänger ute sin medmänniska stänger hon i samma andetag ute Kristus.

---

⁹⁵ Wingren, Gustaf, 1948 s. 52, 53.

⁹⁶ Ibid., s. 57.

⁹⁷ Ibid., s. 101.

⁹⁸ Wingren, Gustaf, 1974 s. 26.

⁹⁹ Kristensson Uggla, Bengt, 2010 s. 268.

¹⁰⁰ Wingren, Gustaf, 1948 s. 50.

¹⁰¹ Ibid., s. 169.

¹⁰² Ibid., s. 29.

Här måste jag lyfta in det kända sammanhanget från Matteusevangeliet då Jesus säger till de som visat medmänsklighet och de som inte har gjort det; *vad ni gjort för en av dessa mina minsta, det har ni gjort för mig.*¹⁰³ Tron och gärningarna hör ihop och går inte att sära på, i gärningarna är Kristus närvarande när gärningarna har nästans väl för ögonen.¹⁰⁴ När människan lever i öppenhet, i en mottagande och givande attityd då är hon i det som är bäst för henne som människa, man lever därmed i gemenskap som består av ett givande och ett tagande.¹⁰⁵ Att älska sin nästa är inget som beror på om hon teoretiskt insett något djupt bibliskt utan det handlar mer om att barmhärtigheten och solidariteten finns i det mänskliga som en naturlig del av livet. Wingren har här tagit intryck av Løgstrup, när han talar om *de spontana livsytringarna* som just beskriver det som finns där spontant och naturligt. Hoppet om att vi som människor kan få leva i helhet då man är med i Guds pågående skapelse.¹⁰⁶ Jesus själv läkte, mötte och förlät sina medmänniskor trots att det många gånger var emot lagen, eftersom lagens innersta syfte är den spontana kärleken utan inslag av tvång. Så har det alltid varit ända från början enligt Wingren.¹⁰⁷

3.3 Människosyn och Gudssyn

Wingren talar om att varje människa som är i Kristus kan ses som en ny skapelse och det är en del av trosgrunden som innehåller, Gud Fadern, Kristus Sonen och Anden. Treenigheten innehåller tre aspekter på allting, på gudomen.¹⁰⁸ I *Credo* ställer han upp fyra olika punkter som på många sätt illustrerar hans människosyn. Det första han deklarerar är att människan är skapad till Guds avbild, för det andra känner människan skuld för det som blir fel i livet och som drabbar henne själv och medmänniskan, för det tredje står människan under tvånget att tjäna medmänniskan oavsett om hon är fylld av kärlek eller inte, och för det fjärde gick Jesus ner i det mest destruktiva som den oskadade människa han var och levde som Guds avbild fullt ut.¹⁰⁹ I tron är människan sammanbunden med Guds kärlek och Gud blir verklig när hon älskar sin nästa. Gud verkar genom nästan, i förlängningen leder det till att Gud finns i medmänniskan och i mötet med medmänniskan möter hon Gud.

---

¹⁰³ Wingren, Gustaf, 1948 s. 40, Bibeln, *Matt 25:40*.

¹⁰⁴ Wingren, Gustaf, 1948 s. 41.

¹⁰⁵ Wingren, Gustaf, 1974 s. 36.

¹⁰⁶ *Ibid.*, s. 39.

¹⁰⁷ *Ibid.*, s. 99.

¹⁰⁸ *Ibid.*, s. 17.

¹⁰⁹ *Ibid.*, s. 68, 69.

Det går att dra tankarna så långt att allt gott som görs kan rymmas i tron eftersom öppenheten mot Gud kan leda till en öppenhet mot nästan.¹¹⁰ Vidare menar Wingren med stor inspiration från Luther att om kärleken får regera då kan det inte finnas en lag som begränsar och binder människor till avstånd, någon dom eller något slags tvång. Han talar om att kärleken är det som gör att människan vill gå in i sin kallelse. En fråga att beröra i det sammanhanget är för vems skull som människan handlar, och han menar att motivet behöver vara nästans bästa.¹¹¹ Om människan har befriats från lagens starka krav kan hon i det finna arbetsglädje i sin kallelse, lusten som gör att hon vill gå sin medmänniska till mötes av tacksamhet för det hennes Gud gjort för henne. Men kan människor egentligen handla helt renodlat utan att det finns några baktankar i deras möten? Kärleken går förvisso utöver alla lagar, men det kan låta enklare än vad det i själva verket är.¹¹² Buden, lagen handlar om att möta medmänniskan inte frälsa henne, eller tvinga henne till någon omvändelse. Lagen är alltså till för nästans skull!¹¹³

Wingren säger:

Alltså upphäver kärleksbudet alla bud och sätter dock åter alla bud.¹¹⁴

Det innebär att lagens kärna är kärleken. Att leva i och enligt lagen är att leva i kärlek. Människans gamla och nya jag, det som är före och efter frälsningen är sammanblandat, vilket leder till att livet i sin komplexitet gör att det inte går att sortera ut vad som är genuint gott eller det som är genuint ont. Men Wingren tröstar med att Gud vet vad som är vad och ser på människan utifrån en slags helhetsbild. Man skulle kunna säga att sammanblandningen är ett bevis på att livet är komplext och att om Gud är skaparen då är människan skapad så, som en komplex individ som i sitt vardagsliv kan vara fylld av både vrede och kärlek på en gång eftersom det är djupt mänskligt att det är just så.¹¹⁵ I *Credo* tar Wingren flera gånger upp det om Adam, människan. Att alla människor är Adam som omöjligt kan leva ett perfekt liv. Människan lever ständigt i både det nya och det gamla på en gång.¹¹⁶ Detta kan kopplas ihop med det jag tidigare skrev om då jag tog med den klara Wingrentanken om att människor, som är kristna lever Kristi liv om och om igen.

---

¹¹⁰ Wingren, Gustaf, 1948 s. 171.

¹¹¹ *Ibid.*, s. 59.

¹¹² *Ibid.*, s. 127.

¹¹³ Wingren, Gustaf, 1974 s. 72.

¹¹⁴ Kristensson Uggla, Bengt, 2010 s. 73.

¹¹⁵ Wingren, Gustaf, 1948 s. 78.

¹¹⁶ Wingren, Gustaf, 1974 s. 41.

Som Wingren uttrycker det är det genom livet i Kristus som människan går igenom historien om Jesu liv om och om igen.¹¹⁷ För att människan ska kunna bli hel var Jesus tvungen att bli människa, bli Adam och leva livet ända intill döden. Och i sitt mänskliga liv gick han omkring och mötte människor på sätt som det inte förväntades av en Messias, men det hindrade inte honom i hans livsverk. Hans liv utmanar ständigt. Kristus gick dit ingen annan skulle gått, eller dit andra hade svårt att gå, han gick över olika gränser, över nationsgränser och samhällsgränser. Det som drev honom var nöden han såg som gjorde att han mötte människor där de var med sin kärlek och sin upprättelse. Wingren lyfter fram Kristus som ett slags handlingsmönster för den kristna människan.¹¹⁸ När vi talar om Gudssyn och människosyn behöver vi lyfta in frågan om människans fria vilja vilket Wingren också väljer att göra i sin Luthertext. Här lyfts en bild fram då människans vilja liknas vid ett riddjur som tyglas av Gud själv eller av Djävulen. Beroende på vem som sitter på riddjuret går människan åt ett visst håll. Men hur fri blir viljan då egentligen? Hur blir det med det medmänskliga ansvaret om man skyller ifrån sig sina mindre bra handlingar eller sina uteblivna i kallelsehandlingar på Djävulens styrande? Och kan alla ens goda gärningar bara skyllas på Gud då? Blir inte människan då såsom ett prassligt höstlov som förs dit vindarna för henne utan att ha någon makt alls över sitt eget liv? I förlängningen skulle hon då inte behöva leva i kallelsen av egen vilja utan bara tyglas av Gud.¹¹⁹ Samtidigt menar han att om människan i sitt liv sviker nästan så lever hon för Djävulen i sitt val att gå bort från sin kallelses väg.¹²⁰ Så på något vis beror allt ändå på en fri vilja, eftersom det talas om en vilja och ett val. Luther menar att kyrkan i sina ord och i sina sakrament ständigt räcker syndernas förlåtelse, evangeliet som befriar från skuld och skam och befriar till kärleksgenomsströmmande liv.¹²¹ Kärleken som präglar den nya människan gör att hon kan leva i glädje och frihet som skapar en villighet att stå till nästans tjänst, inuti sitt inre kan hon vara fri från lagen.¹²² Luther definierar livet för den nya människan utifrån tre ord; frihet, kärlek och glädje. Frihet som innebär att man är obunden Guds regler, kärlek som genom Kristus är verksam i henne och glädjen som är Den helige anden inneboende i människans hjärta.¹²³ Man skulle kunna uttrycka det som att kärleken egentligen inte känner till lagen trots att kärleken verkar i lagens rike.

---

¹¹⁷ Wingren, Gustaf, 1974 s. 73.

¹¹⁸ Ibid., s. 79, 82, 84, 90, 92.

¹¹⁹ Wingren, Gustaf, 1948 s. 92.

¹²⁰ Ibid., s.141.

¹²¹ Ibid., s. 80.

¹²² Ibid., s. 131.

¹²³ Ibid., s. 215.

Lagen i sig begränsar kärlekens genuina verk om den inte får vara präglad av kärleken.¹²⁴ Samtidigt som lagen sägs begränsa kärlekens genuina verk är lagens syfte enligt Wingren att den ska vara livsskyddande, livsvärnande.¹²⁵ Ett exempel då lagen behövs extra mycket är där det spontana givandet, de spontana och genuina medmänskliga mötena uteblir eller förkvävs, då behövs lagen som ett tvång till att öka kontakten emellan oss människor.¹²⁶ Wingren talar om något han kallar *lagens första bruk* som innebär att oavsett om man ger sin hungrande medmänniska bröd i kärlek eller inte så är brödet likafullt livsuppehållande.¹²⁷ Vidare talar han om att gärningarna blir godare om de är till nytta för nästan.¹²⁸ Men då tänker jag att det skulle bero på nästan om gärningarna är goda eller inte. Hur blir det då med ens egna motiv och eventuella baktankar? Livet i kallelsen är att leva i ett flöde då Gud får vara närvarande på jorden genom de människor som lever i sin kallelse. Människan får vara Gud förkroppsligad, inkarnerad på jorden i relation till sin nästa och till sig själv. Gud stiger nedåt i medmänniskans tjänst för nästan, hon blir som en kanal för Guds ständigt flödande kärlek.¹²⁹ Man tjänar som människa med hela sitt jag, med sin kropp, och genom det är man Guds kärleksfömedlare i allt man gör som människa.¹³⁰ När Kristus kom till jorden var han både gudomlighet och mänsklighet i ett. Därför att han blev människa kan och får inte det mänskliga nedvärderas eller bli till en motsats till det som är gudomligt. Utan det uppmuntrar till livshelhet, då det gudomliga och mänskliga hör ihop.¹³¹ Då blir livet som människa och kristen ett lyssnande till Gud som handlar i allt som sker när man i sitt liv lever mänskligt.¹³² Lagen, lagstiftningarna i vårt land är på sätt och vis medmänniskans kravbrev, för hennes bästa.¹³³ Då handlar det om att medmänsklighet behövs och den omsorgen kan ibland behöva uttryckas som ett krav.¹³⁴ Lagen är till för att vara konkret och situationsbunden, lagen uppstår på sätt och vis i mötet med medmänniskan.¹³⁵

---

¹²⁴ Wingren, Gustaf, 1948 s. 56.

¹²⁵ Wingren, Gustaf, 1974 s. 43.

¹²⁶ Ibid. s. 53.

¹²⁷ Ibid., s. 70.

¹²⁸ Ibid., s. 71.

¹²⁹ Wingren, Gustaf, 1948 s. 138, 137.

¹³⁰ Ibid., s. 192.

¹³¹ Kristensson Ugglå, Bengt, 2010 s. 109.

¹³² Ibid., s. 110.

¹³³ Wingren, Gustaf, 1974 s. 58.

¹³⁴ Ibid., s. 67, 68.

¹³⁵ Kristensson Ugglå, Bengt, 2010 s. 105.

Men ändå finns irritationerna och störningsmomenten där i de medmänskliga mötena och blir ett avtryck av det som inte hör till kärlekens renaste form. Samtidigt är ju irritationer och det som väcker vrede genuina känslor som också behöver sitt uttryck. Men i vilken form? I vilket fall talar Luther att detta är ett uttryck för sammanblandningen mellan den gamla och den nya människan.¹³⁶

3.4 Människan som Gudsinstrument

Evangeliet är frihetsgörande i vardagens handlingar, ja i alla handlingar.¹³⁷ Tanken är att tron ska vara konkret och kroppslig i vardagens möten och det blir såsom ett etiskt krav i sig.¹³⁸ Medmänniskan, nästan är den som vårdar sin nästa, sin medmänniska och Gud är den som verkar genom dem, människan tar emot av Gud och kan föra det vidare i sina medmänskliga möten, de skulle kunna uttryckas som att människan är Gudsinstrument, verktyg för att kunna föra Guds kärlek vidare i det som är hennes vardagliga liv.¹³⁹ Luther talar om begreppet *cooperatio* som handlar om att vara medarbetare, att vara Guds medskapare på jorden.

Kallelsen blir det som för människan in i det som blir en konkret form av lagen, lagen visar sig genom kallelsens gärningar till nästans tjänst. Vidare talar Luther om att kyrkan är det som visar konkret vad evangeliets innehåll är i sina handlingar.¹⁴⁰ En kyrka som inte har sin nästa i centrum, en kyrka som inte visar på medmänsklighet är inte vad den bör vara. När Kristus är i centrum blir nästan i centrum. Wingrens vetekornsteologi går ut på att vara till för andra, att något måste dö för att få liv. Och det mönstret går igen i hela livet.¹⁴¹ Wingren drar det så långt att han säger att den kyrka som inte är till för andra är *en pesthärd av egocentricitet* och då har kyrkan helt missat vad det är att vara just kyrka.¹⁴² Bönen och arbetandet, vardagens möda är en växelverkan som kompletterar varandra i ett enda *cooperatio* som kan få växa ihop till nästans fördel.¹⁴³ Men är *cooperatio* – tanken något som gör att människan blir väldigt ofri i sin vilja och att allt då beror på Gud som har all makt?

---

¹³⁶ Wingren, Gustaf, 1948 s. 65, 68.

¹³⁷ Ibid., s. 73.

¹³⁸ Kristensson Uggla, Bengt, 2010 s. 111.

¹³⁹ Wingren, Gustaf, 1948 s. 144, 142.

¹⁴⁰ Ibid., s. 134, 135.

¹⁴¹ Kristensson Uggla, Bengt, 2010 s. 123, 124, 125.

¹⁴² Ibid., s. 269.

¹⁴³ Wingren, Gustaf, 1948 s. 207.

Det går att se på det ur några olika perspektiv, om man väljer att enbart se på Gud som allsmäktig även när det gäller den mänskliga viljan då kan man direkt skrota allt tal om en egentlig fri vilja. Men om man väljer att se det utifrån att människan innehar en fri vilja och ser Guds allmakt som en allmakt som verkar genom människans fria vilja leder till att människan kan ses som en samverkare, en medarbetare på jorden för Guds räkning.¹⁴⁴ När människan lever i kallelsen gör hon som Kristus gjorde, då hon i det går mot kors och lidande eftersom hon i sitt handlande inte alltid kan se en mening i det, människan kan få ge och ge av sitt eget utan att egentligen själv bli bemött, hon kan till och med bli föraktad i sitt kallelseliv, uthålligheten ligger i att fortsätta leva ett utgivande liv trots den kraftbrist hon upplever och trots lidandet det kan få till följd. Den kan vara riktigt trööstlöst att kämpa och kämpa för nästans bästa utan att känna någon som helst mening i det, då behövs verkligen vilja och kämparglöd som Wingren och Luther menar att det är Gud som ger.¹⁴⁵ Det handlar om att ge och ge av sin kärlek i mötet med nästan oberoende av om man får något i gengäld, eller om den kärlek man ger blir missbrukad. Men kärleken är till sin karaktär utgivande i ett om och om igen, oavsett om kärleken blir besvarad eller inte.¹⁴⁶

Mitt i livets kamp får människan vänta på kraft från Gud, genom att stanna kvar i sin kallelse, kämpa på, tro och be och med tiden förhoppningsvis se hur Gud verkar mitt i allt det som är.¹⁴⁷ I Luthers teologi finns ett tydligt före och efter reformationen när det gäller synen på om korset läggs på människan eller inte genom kallelsen. Innan reformationen menade han att korset lades på människan i kallelsen och efter reformationen menade han att människan får kallelsen istället för korset. Men vad symboliserar korset i detta sammanhang när vi talar om människosyn och Gudssyn utifrån kallelsen till nästan och när de gäller människan som Gudsinstrument?¹⁴⁸ Begreppet *kallelsens kors* skulle kunna ge ett ytterligare perspektiv på kallelsen och korset vilket betyder att kallelsen är till för andra och ska vara till nästans väl.¹⁴⁹ I den troendes bön kan den i kallelse levande människan rikta sin förtröstan till Gud. I sin möda och kamp kan människan rikta sig till sin medmänniska, sin nästa och bli en handlande människa som lever i bön på ett konkret vis då bönen i sitt handlande går hand i hand med mötet med nästan och samtalet med Gud, i hennes bön.¹⁵⁰

---

¹⁴⁴ Wingren, Gustaf, 1948 s. 27.

¹⁴⁵ Ibid., s. 152.

¹⁴⁶ Ibid., s. 183, 184.

¹⁴⁷ Ibid., s. 200, 201.

¹⁴⁸ Ibid., s. 62.

¹⁴⁹ Ibid., s. 38.

¹⁵⁰ Ibid., s. 205.

När människan verkligen lever i sin kallelse gör hon det som hon tror att Gud skulle gjort för den nästa hon har inför sina ögon, den som hon kommer att tjäna i sin kallelse. På många sätt är kallelsen situationsbunden, den är uppfinningsrik och vill nästans väl. Om man tror att Gud är kärlek och att Gud vill människan väl lever den kallade i det kärleksflödet som kommer nästan till del i de situationer som nästan finns i. Kallelsen är individuell och är många gånger tidsbestämd och rumsbestämd, det vill säga att den är knuten till varje situation som människan är i när hon är kallad.¹⁵¹ Wingren talar om ett ord som handlar om att leva i nuet och vara verkligt levande, *stundelein* som också innebär att kallelsen är för varje situation som människan möter, eftersom det är stunden som kommer henne till mötes som bestämmer hur det blir då.¹⁵² Människan blir likt ett redskap, ett verktyg som är rörligt i Guds hand som för varje situation får möta sin medmänniska, sin nästa med det som hon tror att Gud skulle gjort.¹⁵³ För att göra bilden av den kallade människan ännu mer kroppslig skulle man kunna säga som Luther att människan är Guds händer som i sin bön och i sitt vardagsliv förmedlar Guds kärlek och gärning på jorden. Det handlar om ett ständigt pågående nu, då människan som lever i kallelsen får vara med i Guds fortgående skaparverk i sin kallelse.¹⁵⁴ Det handlar om att med hela sin kropp, med kyrkans kropp vara betjänande till sin karaktär och där leva i kallelsens verklighet för att möta nästan som kommer oss till mötes som individer och som kyrka.¹⁵⁵

---

¹⁵¹ Wingren, Gustaf, 1948 s. 164, 165.

¹⁵² Kristensson Ugglå, Bengt, 2010 s. 72.

¹⁵³ Wingren, Gustaf, 1948 s. 228.

¹⁵⁴ *Ibid.*, s. 230, 233.

¹⁵⁵ *Ibid.*, s. 21.

3.5 Återskapelse och Destruktion

Det finns ett fornkyrkligt begrepp som är *recapitulatio* som handlar om återupprättelse och återskapande. Följden blir att det som är omänskligt kommer bli mänskligt, det är en rörelse framåt, mot framtiden som ständigt pågår.¹⁵⁶ Kristensson Uggla förtydligar vad *recapitulatio* betyder då han betonar att Wingren talar om det som något som blir ”ännu mera och rikare” som innebär växt, då människan blir mänskligare och blir den avbild hon är tänkt att vara.¹⁵⁷ För att destruktionsen är ständigt pågående behöver Guds skapelse också pågå nu eller om man vänder på det så behöver Guds skapelse pågå i en ständig presenshändelse för att destruktionsen vill göra likadant.¹⁵⁸ Viktigt att komma ihåg är att destruktionsen alltid kommer efter skapelsen, den tär och förstör på det som redan finns. De suveräna livsytringarna som Lögstrup talade om är Guds ständiga skapande samtidigt som de är människors handlingar.¹⁵⁹ I livet som människa och kyrka då är människan Guds händer och får leva i tilliten att Gud kommer hjälpa och våga vara kärlekskanaler ut till sin nästa. Det handlar inte så mycket om hur och när, det handlar snarare om ett att, att Gud kommer hjälpa är en del av tillitens mysterium.¹⁶⁰ Man skulle kunna uttrycka det som att kyrkan pekar på evigheten och himlen samtidigt som den i sin kallelse visar på det nu som vi som människor lever i. Kyrkans kroppslighet visar på nuet då hon möter och möter om och om igen.¹⁶¹ Om människan i sitt mötande av medmänniskan skulle vara fylld av dåligt samvete är inte hennes tro vilande hos Gud. Att leva i tillit ger trygghet och visshet om att Gud bär genom allt, oberoende på hur väl hon som människa lever sitt liv. Däremot behöver hon som människa fyllas med Guds kärlek i hela sitt väsen och i det få kraften att gå med sin kallelse, och det gör att kallelsen är fylld av en grundtrygghet. Tron är därmed säkrad.¹⁶² Och visst är det mänskligt att människan i sitt strävande och i sina goda handlingar vill ha belöning och uppmuntran för att förstärka känslan av att hon kan uppfattas som en extra helig och fin människa, men det är en slags flykt från det som är den äkta kärleken.¹⁶³

---

¹⁵⁶ Wingren, Gustaf, 1974 s. 175.

¹⁵⁷ Kristensson Uggla, Bengt, 2010 s. 66.

¹⁵⁸ Wingren, Gustaf, 1974 s. 40.

¹⁵⁹ Ibid., s. 104.

¹⁶⁰ Wingren, Gustaf, 1948 s. 208.

¹⁶¹ Ibid., s. 38.

¹⁶² Ibid., s. 193.

¹⁶³ Ibid., s. 114.

Oavsett vilka uppgifter som människan står i är tanken att hon ska leva i kallelens betjänande verk och leva med Guds inkarnerade kärlek i allt.¹⁶⁴ Luther var starkt emot att människan skulle göra skillnad på människor och bedöma utifrån om andra var mer eller mindre heliga, det hör inte enligt honom hemma i tron att ta sig friheten att definiera sina medmänniskors tro och handling. Det som blir verksamhet för verksamheten skall ha inte någon egentlig mening utan blir bara yta om man inte som människa kan leva i kallelens hjärta.¹⁶⁵ Oavsett hur många goda gärningar en människa gör så får hon inte mer nåd av Gud, utan det börjar med nåden, hennes frälsning beror på nåden och är inte beroende av hennes gärningar och hon får vila att hon i sitt lärjungaskap är älskad av Gud. Det befriar människan till ett liv i kallelse på jorden där gärningarna hör hemma eftersom de kommer nästan till del, för nästans skull.¹⁶⁶ Wingren skriver om och om igen att alla människor är lika inför Gud, att alla har rätt till nåden, Luther liknar det som att liksom solen kan lysa över alla så kommer nåden alla till del. Det är även ett ordspråksmässigt anspråk i det resonemanget där det talas om att solen lyser för både onda och goda och det sätter fingret på vad det innebär att vara lika inför Gud. Kristus är av Gud, är Gud och är utgiven till alla och kan lysa in i alla människors liv. Vem man än är, så är alla lika inför Guds nåd.¹⁶⁷ Wingren skriver att alla människor kan vara en nästa för sin medmänniska, om en människa inte är troende har hon ett naturligt förnuft som kan vara ett redskap i medmänniskans vård liksom den troende också har förnuftet men också är fylld av Guds kärlek. Och Guds kärlek kan inte begränsas till att bara förmedlas genom de som tror utan också genom alla människor som är skapade till Guds avbilder. Alla människor är förklädda Gud skulle jag uttrycka det som. Vilket innebär att människan, vem hon än är kan ha Gud verkande i sig genom de begåvningar hon har skapats med och som blir ännu mer nästan till del genom Guds kärlek.¹⁶⁸ Det bästa vore väl om förnuftet och tron fick gå hand i hand. Wingren menar att om man ska tala om Gud måste man använda ett antropomorft språk, och när Gud handlar är hans mänsklighet synlig eftersom Gud har blivit människa i Kristus och inte att förglömma är att människan är skapad till Guds avbild. För begriplighetens skull måste talet om Gud vara antropomorft.¹⁶⁹

---

¹⁶⁴ Wingren, Gustaf, 1948 s. 39.

¹⁶⁵ Ibid., s. 103.

¹⁶⁶ Ibid., s. 190.

¹⁶⁷ Ibid., s. 187, 189.

¹⁶⁸ Ibid., s. 154, 163.

¹⁶⁹ Wingren, Gustaf, 1974 s. 20.

3.6 Sammanfattning av Wingrens tankar

Wingren talade mycket om kallelsen som hör hemma här på jorden vilket blir till ett motsatsförhållande till tron som ska höra hemma i himlen. Tron ska vara en vila, en tillit som gör att människan kan lita på att Gud har allt i sin hand och då kan människan i sin tacksamhet leva ett liv i kallelsen som har som måttstock att sträva för nästans bästa. Tron behöver vara konkretiserad, bli till handling inte som en garanti för tillhörighet till Gud utan som en följd av tillhörigheten som givits människan. Lagen kan både tvinga och befria, den kan befria då den är präglad av lagens yttersta väsen nämligen kärleken samtidigt som den kan tvinga i det som kallades det fria fängelset som har att göra med tacksamhet som föder vilja till goda handlingar för nästans skull. Allt som människor gör för varandra i sina vardagsliv ska vara för varandras bästa. När Kristus kom till jorden, då blev Kristus inkarnerad liksom Wingren talar om att kärleken behöver bli i tron, i människan. Det vill säga att kärleken behöver bli ett med människans liv. Genom det mänskliga livet är människan medskapare, Gudsinstrument som i sitt liv lever Kristusberättelsen om och om igen, hon tar emot för att ge, dör bort från sig själv för att kunna ge liv. Trosvilan gör att människan vill i det som är hennes gåvor göra det för nästans bästa. Kärleken tvingar på sätt och vis människan att älska vidare samtidigt som kärleken i sig föder kärlek. Kyrkan om den inte är till för andra har totalt missat vad det är att vara kyrka menar Wingren.

4. NÅGRA ANDRA TÄNKARES

SYN PÅ MEDMÄNSKLIGHET

Nu är det tid att lyfta in några andra tänkares syn på medmännisklighet, det var ett svårt val men ändå trädde tre personer fram som jag ville nämna; Stefan Einhorn, Emmanuel Lévinas och Knud E Løgstrup. Dessa tre har utifrån några olika perspektiv talat om medmännisklighet och möten människor emellan.

4.1 Einhorn

Som jag skrev i inledningen är medmännisklighet ett ämne som ligger i tiden, en av de första jag kommer och tänka på som är en av dagens aktuella etiker i praktiken är professorn och ordföranden vid Karolinska Institutet samt överläkaren vid Karolinska Universitetssjukhuset Stefan Einhorn. Han har skrivit en bok som heter just *Medmänniskor*. Jag väljer att skriva om några av hans tankar därför att han är nu levande och någon som arbetar med medmännisklighet konkret. Einhorn lyfter upp vardagens medmännisklighet, om de små och stora valen som gör att människor gör som de gör. Människans handlingar emot varandra har ofta större betydelse än vi många gånger föreställer oss och det visar i sig på vårt eventuella ansvar för våra medmänniskor. Han säger att vardagen är fylld av goda medmänskliga relationer och händelser, men de märks inte alltid för att de oftast överröstar av det onda.¹⁷⁰ Många gånger är det enkelt att bedöma en människa såsom ond eller god, Stefan Einhorn är en förespråkare av att människan är både ond och god samtidigt.¹⁷¹ På ett ställe definierar han ordet *medmänniska* som han menar är uppdelat i två delar, nämligen i *med* och i *människa* och det får betydelsen att man *finns med en annan människa*. Det leder till att man lever i ett givande och tagande i våra medmänskliga relationer. Den medmänskliga kärleken fyller oss därför att medmänniskan också är en människa. Livet består av möten, både korta och längre möten. Valen hur vi vill göra i varje möte är vårt eget beslut och får sina konsekvenser. Här lyfter Einhorn in Martin Buber och betonar att när man verkligen möts med hela sitt Jag och med hela sitt Du, då öppnar sig hela tillvaron och det öppnar möjligheten till mänsklig växt.¹⁷²

---

¹⁷⁰ Einhorn, Stefan, *Medmänniskor*, Stockholm: Bokförlaget forum 2007, s. 14, 29, 30.

¹⁷¹ *Ibid.*, s. 52.

¹⁷² *Ibid.*, s. 42, 43.

Einhorn citerar nobelpristagaren Desmond Tutu;

En människa är en människa eftersom hon erkänner andra som människor.¹⁷³

Våra medmänskliga möten är situationsbestämda eftersom varje människa är unik och varje situation som kommer oss till mötes är unik och det kräver på sätt och vis att man är medveten om vilka konsekvenser vårt handlande kan få både på kort och på lång sikt.¹⁷⁴ I ett av bokens kapitel omformulerar Einhorn den gyllene regeln som finns inom de flesta religioner som en princip för livet, jag vill därmed lyfta in hans formulering därför att den blir konkret i sitt uttryck;

Du ska sträva efter att bemöta andra människor som de vill bemötta.

Men det är inte enbart positivt att applicera denna princip på livet särskilt då medmänniskan är i stånd att göra något destruktivt för sig själv med konsekvenser för både sig själv och omgivningen.¹⁷⁵ I mötena oss människor emellan behöver vi använda vår *klokskap*. Sedan är det ju så att det inte alltid är populärt av vara medmänsklig, alla ens handlingar ses inte alltid med blida ögon, särskilt när man utanför förväntningar gör saker för en medmänniskas väl. Då gäller det att se ett helhetsperspektiv och trots motståndet våga gå på det man tror är rätt för just den situationen.¹⁷⁶ Man har forskat på vad som sker med oss när vi gör gott mot andra och det har visat resultat att vi upplever en slags njutning när vi är goda och gör gott. Arbetsplatser som aktivt uppmuntrar och stärker sina medarbetare skapar god atmosfär, vilket också kan appliceras på dagens kyrka tänker jag. Det positiva likaväl som det negativa sprider sig ut i omvärlden, därför behöver det positiva ta plats.¹⁷⁷ Det är rätt självklart att det är så det är, men det tåls ändå att nämnas därför att det självklara många gånger kan glömmas bort. Avslutningsvis talar han om vårt uppdrag att vara medmänniska och att den uppgiften är given alla människor och att det alltid börjar hos en själv.¹⁷⁸

---

¹⁷³ Einhorn, Stefan, 2007 s. 44.

¹⁷⁴ Ibid., s. 54, 55.

¹⁷⁵ Ibid., s. 173

¹⁷⁶ Ibid., s. 127.

¹⁷⁷ Ibid., 126, 127.

¹⁷⁸ Ibid., s. 212.

4.2 Lévinas

En annan tänkare jag vill ta med är Emmanuel Lévinas utifrån en bok av filosofen Peter Kemp som utifrån sin nära vänskap med Lévinas skrivit en utomordentlig introduktion till Lévinas och hans tänkande. Det mest centrala i Lévinas tänkande är våra möten med ansiktet som gör att vi kan upptäcka vad en människa är, om man börjar manipulera sin medmänniska kommer man definitivt inte att upptäcka livets sanningar. När jag som människa ser den Andres ansikte föds i det ett ansvar för henne.¹⁷⁹ Han lyfter också in blickens tal, som på sitt sätt talar med krav, böner men också av förakt som kan döda en medmänniska själsligt och psykiskt. Det är lätt att begränsa sin medmänniska, men i ansiktet öppnar sig en oändlighet som kan få lov att tala till mig som medmänniska.¹⁸⁰ Livets sanningar tas emot i mötet med medmänniskan, den Andre som man i sin öppenhet möter.¹⁸¹ När jag som medmänniska grips av min medmänniskas situation av kärlek skapar det ett ansvar för henne, ett etiskt ansvar. Lévinas ansåg för övrigt att etiken bör vara den första av alla filosofier.¹⁸² För att kunna mötas behöver människan en förtrohetssfär, ett hem som hon kan bjuda in till, utifrån hemmet kan hon upptäcka världen. Att vara hemma innebär att hon också är hemma hos sig själv, att hon är närvarande i exempelvis njutningen. Ett öppet hem är välkomnande och inbjuder till trivsel som hon inte kan uppleva annat än med en medmänniska. Om jag inte bjuder in en annan människa in i mitt liv, i det som är min egen hemmahörighet blir mina perspektiv fast vid det som är min, mitt och mina. Att jag inte vet allt om den Andre är en del av livet och skapar möjligheter till upptäckt och till hjälp och omsorg om medmänniskan.¹⁸³ Att den Andre finns, att min medmänniska finns ger mening i livet och skapar närhet, äkthet och öppenhet, mötet med den Andre lämnar spår och Lévinas talar om att bara den som är levande kan lämna spår efter sig. Han är inriktad på det nu vi som människor är i, det liv vi lever här på jorden som väntar en död, men trots döden kan vi finna mening att medan vi lever kan vi vara till för medmänniskan.

---

¹⁷⁹ Kemp, Peter, *Emmanuel Lévinas – en introduktion*, Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB 1992, s. 8, 21, 22, 47 .

¹⁸⁰ *Ibid.*, s. 43, 44, 45.

¹⁸¹ *Ibid.*, s. 9.

¹⁸² *Ibid.*, s. 15, 83.

¹⁸³ *Ibid.*, s. 23, 24, 27, 28, 33, 40, 66.

Därför att döden är en realitet kan det leda till att man tar ansvar för sin medmänniska, den Andre.¹⁸⁴ Då kan vi som människor leva i kärlek, i tilltal och lyssnande på varandra med stor öppenhet, en gästfrihet för varandra som individer.¹⁸⁵

4.3 Løgstrup

Den tredje och sista tänkaren jag vill lyfta in är Knud E Løgstrup som Wingren lyfte in på flera ställen i sitt skrivande och Løgstrups bok *Det etiska kravet* som för övrigt har ett förord av Wingren. Därför är det ofrånkomligt att ta med honom i skrivandet om medmänsklighet. Løgstrup talar om tillit, en tillit som naturligt finns i våra liv som människor och att det bara är under speciella omständigheter som misstron väcks. Vi har snarare tilltro till varandra som medmänniskor än misstro. Misstron till sin karaktär hämmar livet och tilliten ger av sig själv.¹⁸⁶ Jag skulle vilja uttrycka det som att misstro tar av medmänniskan och håller tillbaka mig själv och tär på livet. Allt börjar med tilliten, ett barn har en tillit utan förbehåll men på livsvägen förlorar barnet den tilliten och genom livet strävar vi efter att hitta tillbaka till det förlorade. När vi möts som medmänniskor uppstår krav, både uttalade och outtalade.

När vi tar vara på det som är vårt mänskliga liv då strävar vi efter att leva i tilliten. Då kan vi som människor leva i kärlek och sympati som gör att vi inte behöver ta oss rätten att bedöma medmänniskan.¹⁸⁷ I livet knyter vi an till varandra som människor och det går att koppla samman med tilliten. Faktorer som gör anknytandet möjligt är kärleken, sympatin och solidariteten människor emellan.¹⁸⁸ I mötet med min nästa har jag ett ansvar som inte betyder att jag tar över hennes eget ansvar, utan det handlar mer om ett krav som ska tillgodose det som gagnar medmänniskan bäst.¹⁸⁹ Løgstrup talar om ett radikalt krav som har att göra med Gud, om att människor i sina medmänskliga möten inte kan göra något annat än det Gud gett dem. Gud har gett livet och det är en gåva som om och om igen kan ge liv vilket människor kan vara en del av.

---

¹⁸⁴ Kemp, Peter, 1992 s. 49, 52, 57, 58.

¹⁸⁵ Ibid., s. 74.

¹⁸⁶ Løgstrup, Knud. E, *Det etiska kravet*, Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB 1992, s. 41, 42.

¹⁸⁷ Ibid., s. 45, 50, 51, 52.

¹⁸⁸ Ibid., s. 155.

¹⁸⁹ Ibid., s. 60, 61.

Guds krav handlar om att man ser sin medmänniska och dennes bästa i sina utgångspunkter av ens handlande.¹⁹⁰ Det som är bokens huvudtema är det etiska kravet som han menar består av två element, nämligen; för det första att det handlar om människa till människa, att våra liv går in i varandra och skapar omsorgsmöjligheter. För det andra är livet givet som en gåva, medmänniskan en gåva som man inte kan kräva något igen av när vi i vår gärning själva gör gott. Då är det ingen gåva längre.¹⁹¹

---

¹⁹⁰ Løgstrup, Knud. E, 1992 s. 138, 139, 140.

¹⁹¹ Ibid., s. 153.

5. DIALOG OCH REFLEKTION

I arbetet med Martin Buber och Gustaf Wingren har jag sett hur lika deras resonemang är, men ändå så olika varandra, det beror på att de hade rätt så olika utgångspunkter i sina tankar. Nu följer här en dialog och reflektion av Bubers och Wingrens tankar då jag kommer ta upp likheter, skillnader, utmaningar och konsekvenser för deras tankar idag. Men jag kommer också att lyfta in några tankar av de övriga tänkarna för att öka spänningen och belysandet i skrivandet.

Det skulle kunna hävdas att människor har ett oerhört behov av att ha en medmänniska i sin närhet. Lever hon inte i relation kan hon inte leva ett helt liv. Utan kärleksfulla relationer kan människan inte leva ett verkligt liv. Buber talade om att om man ska se människan utifrån ett helhetsperspektiv måste man se människan utifrån relation. Han säger att om man inte möter sin medmänniska avvisar man samtidigt sig själv. Det är en skillnad med Wingren som talar att om man avvisar sin medmänniska avvisar man samtidigt Gud. Buber var också inne på att relationen; Jag och Du och Gud är så tätt sammanflätad att den skapar helhet i relationerna. Alltså som Buber talade om att om människan avvisade sin medmänniska avvisade hon samtidigt sig själv och då är vi inne på att vara ett med sig själv vilket inte Wingren talar om, inte konkret i alla fall. Däremot var han en förespråkare av livets helhet, då vardagen och tron skulle vara ett, att det skulle vara samma värld och att det får lov att gå hand i hand i vardagslivet. På sätt och vis leder det till helhet när man lever ett helt liv i allt, då allt får lov att sammansmälta till just en helhet. Detta upptäckte även Buber i sitt kibbutz – liv i Palestina, att allt behöver höra ihop i livet.

Det går utmärkt att föra samman helhetstankarna från Buber och Wingren och säga att helhet finner man när man lever i relation med sina medmänniskor och när man låter livet få vara en enhet trots alla olika delar som ingår i det. Det skulle kunna antas att Wingren var mer gudscentrerad eftersom han var teolog än Buber som var filosof, men det går inte att avgöra vem som är mest gudscentrerad och det skulle tala emot Wingren som säger att man inte ska ta sig rätten att klassificera hur troende ens medmänniska är. Och det går att applicera Wingrens tanke om att allt sammansmälter till ett helt liv, då det heliga och det vardagliga inte är motsatser utan att de hör starkt ihop. Wingren delar på tron och kallelsen då han menar att tron ska riktas uppåt, mot Gud och kallelsen nedåt, mot nästan. Att han talade om uppåt och nedåt har att göra med de två regementena han i sin teologi rörde sig emellan, det himmelska och det jordiska. Alltså det man gör som människa här på jorden ska göras för nästans skull

för i himlen behövs inte nästanshjälp. En sådan klar uppdelning gör inte Buber alls. Samtidigt som Wingren gör denna klara uppdelning för han samman det mänskliga vardagslivet med Guds värld och vill att det ska få vara en helhet. I talet om meningen med livet menar Buber att meningen ligger i vårt behov av det stora Duet, Gud som i sig ger mening i livet och att hela livsexistensen beror på Gud. Däremot säger Wingren att Gud blir verklig i mötet med medmänniskan. Att vara i mening menar han är när man som människa finns till för sin nästa och då finner livets mening. Lévinas ansåg att man finner livet mening i mötandet av medmänniskan, och att medmänniskan finns till ger mening. Det är en likhet mellan Wingrens och Lévinas syn på mening som säger att det beror på medmänniskan, när vi finns till för varandra. Och det har mycket att göra med Wingrens Luthertanke och tolkning av att kallelsen till nästan är vår livsuppgift här på jorden som människor. I det att vara människa är man kallad för sin medmänniska och det kan man koppla ihop med det Buber talar om Jag och Du som är ett helt annat perspektiv än att tala om det i kallelsetermer. Buber talar om Jag och Du och *det* och hur det styr våra liv som människor. Det han är inne på handlar om vår mänskliga identitet, vår existens som människor, om hur det mänskliga fungerar. Om man gör en medmänniska till ett *det* håller man henne på avstånd och distanserar därmed sig själv från henne. Det som enligt Einhorn gör oss mänskliga är att vi får vara människor. Medmänsklighet handlar om att finnas tillsammans med en annan människa. Om vi inte möts med kärlek kan vi inte leva ett verkligt liv, menar Buber. Och utmaningen ligger i att våga se och kunna se sin medmänniska, Duet med en god blick som lyfter och bekräftar människovärdet. På sätt och vis kan man inte likställa det att leva i kallelse och det att bekräfta varandra i en Jag och Du relation. Kärleksupptäckten enligt Wingren ligger i att se sin nästa vilket gör att det går att likställa deras olika huvudtankar.

Men både Bubers och Wingrens perspektiv leder till gemenskap, de leder till att man som människor möts där man är och att de mötana förhoppningsvis blir till varandras bästa. Återskapandet eller *recapitulatio* som Wingren lyfte fram är till för att man ska bli mänskligare, att ännu mer bli den Guds avbild man var tänkt att vara och det handlar på sätt och vis om identitet. Jag tänker att Bubers Jag och Du kan kombineras med Wingrens *recapitulatio* och ses ett mänskligt växande på många plan. En ytterligare dimension är Bubers tanke att om man ska kunna vara mänsklig måste man leva i äkthet i sina mellanmänskliga relationer. Det ger en god bild av vad det är att vara mänsklig som gör att människan kan växa till och bli den individ hon är tänkt att vara, den hon verkligen är. Kallelsen som syfte är till för att tjäna nästan oavsett om man väljer att göra det eller inte.

Wingren talade om kyrkan som en *pesthärd av egocentricitet* om den inte är till för andra, om den inte är till för nästan, medmänniskorna som kommer i hennes väg. Det är tankar som är snarlika med Buber som talar om att kärlek som stannar hos en själv blir av ondo, den blir självtillvänd. Den kärleken stagnerar och kan inte föras vidare. Wingren talade utifrån en Lutherinspiration att människan både lever i sin nya och gamla människa samtidigt. Det skulle vi kunna jämföra och se en stor likhet med det Einhorn menar om att vi som människor är både onda och goda samtidigt. Kärleken verkliggörs i kallelsen menar Wingren och det är en klar likhet mellan Buber och Wingren eftersom Buber menar att kärleken är en ”verkliggörare” som leder till ansvar. Kärleken växer när den ges vidare i relation och gör medmänniskan verklig för en. Om man enligt Wingren ska vara ett med kärleken behöver man som människa låta kärleken förkroppsligas, inkarneras i en själv. Liksom kyrkan idag måste vara Kristus förkroppsligad, tron och gärningarna hör samman och går egentligen inte sära på utan de förs samman i vardagen. Løgstrup talade om det etiska kravet som bestod i två element vilket det första av dem var koncentrerat på att våra liv som människor går in i varandra och i det skapa möjligheter till att ta väl hand om varandra. Det andra elementet handlar om att livet är en gåva och det vi i kärlek gör för medmänniskan behöver vara just en gåva. Det tänker jag visar på att kallelsen är en gåva och att kärleken kan förkroppsligas i oss som människor för att komma varandra till del.

Trots att Wingren utifrån Luther delar på tron och kallelsen som två saker som hör hemma i himlen respektive på jorden, i vilket fall menar han att Kristus är närvarande i mötet med nästan precis som Buber som menade att Anden eller kärleken finns som ett kitt mellan Jag och Du. När människan lever i gemenskap, i relation är hon i det som gagnar både henne själv och nästan allra mest, det går hand i hand.

I sammanhanget då Buber talar om dialog och om det ska kallas dialog kan man inte övertala eller sträva efter att vinna över sin dialogpartner till sin egen sida, i det finns en likhet med Wingren då han talar om att lagen inte får missbrukas till att vara till för att tvinga sig på sin medmänniska, att man hjälper en människa med baktanken att frälsa henne. Lagen leder däremot till att man som nästa möts för varandras bästa. Gud verkar i nästans handlingar eftersom Wingren talar om att Gud finns inuti medmänniskan. I dialogernas sammanhang är lyhördsheten, hörsamheten oerhört viktig, för att kunna mötas på samma nivå måste man enligt Buber vara mottaglig och delaktig i mötet med varandra och det för mina tankar till att man i ett möte måste vara närvarande om det överhuvudtaget ska kunna uppstå ett medmänskligt möte. Buber talar om det som är äkta i mötet oss människor emellan och det kan krocka med

Wingrens tal om *lagens första bruk* som handlar om att oavsett baktankarna i nästanshjälpen blir nästan som är hungrig likafullt mättad och hållen vid liv. Om man som medmänniska grips av sin medmänniska och ens empati väcks leder det till ett ansvar som svarar upp mot medmänniskan man har framför sig. Precis som Wingren talar om kallelsen som något som tvingar en till nästans kärlek som avkräver ett möte för att det ingår i uppdraget som människa. Här passar det att lyfta in det som Bubers talar om som mellanmännisklighetens problem som skulle kunna bli en kritik mot Wingren och *lagens första bruk* eftersom det förvisso är bra att nästan blir mättad, men i längden är det ohållbart att bygga relation och nästans hjälp utan genuinitet och kärlek, för då utvecklas en annan hunger. Buber efterlyser många gånger en äkta medmännisklighet som inte kan finnas om inte äktheten får synas. Mellanmännisklighetens problem är när kärlek och gemenskap inte är vad den vill ge sken av att vara. Skenet som han talar om behöver inte vara ont i sig, men i längden är det förödande för det äkta som han så många gånger efterlyser. Något Wingren efterlyser är det levande och verksamma, det som sker i nuet och i stunden, särskilt tänker jag på att kallelsen är situationsbunden. Jag skulle vilja kalla det för kallelseflexibilitet eftersom kallelsen manar till kreativ behovstillfredsställelse. Kärleken är självutgivande skriver Wingren och den kan inte kräva kärlek i gengäld, då är den inte självutgivande längre. Den äkta kärleken är genuin och har en genuinitet inbyggd vilket blir ett släktskap med den självutgivande kärleken.

6. AVSLUTNING

6.1 Slutsats

Det är en rätt stor olikhet mellan Buber och Wingren vilket jag redan från början anade, men ändå är deras tankar lika därför att de förklarar saker inom samma ämne på helt skilda sätt. Bubers tankar om Jag och Du handlar om människors identitet som människor och om att människoblivande leder till att människor kan mötas i genuinitet. Däremot om människor gör Duet till ett *det*, då Duet blir begränsat av en betraktande och en hämmande syn, då är det svårt att bli till som individ. Wingrens tanke om kallelsen till nästan handlar i mångt och mycket om tro och kallelse i praktiken och leder till en omsorg om medmänniskan i allt som sker och i det kan se och möta sin medmänniska. Båda perspektiven kan få leda till att vi som människor hittar till varandra och kan skapa miljöer för växande gemenskap och omsorg då vi i våra liv kan leva verkliga liv i medmänskliga möten trots de hinder som vill komma i vägen för våra medmänskliga möten. När vi är till för vår medmänniska blir det möten som gör att vi växer och stärks som människor. Utan kärleksfulla relationer kan människan inte leva ett verkligt liv.

6.2 Sammanfattning

Jag har skrivit om Martin Buber och Gustaf Wingren och deras syn på medmänskliga möten samt om några andra tänkares syn på det och sedan har jag jämfört och tolkat. Här följer en sammanfattning av det jag kommit fram till med hjälp av det jag läst.

Buber menade att våra mänskliga liv är fyllda av möten som är med och gör våra liv verkliga, vi möts som Jag och Du med Gud som det största av Duen. Skulle människor göra varandra till ett *det* skapar det distans istället för närhet till varandra som medmänniskor. Om man ska kunna se människan som hel måste man se henne i relation, i gemenskap. Just gemenskap är något som ständigt skapas och kräver sitt arbete för att den ska fortgå. Hur vi ser på varandra påverkar hur närvarande i mötena vi blir, man kan välja att iakttä, betrakta eller bli delaktig. Blir människor delaktiga och mottagliga finns en grogrund till att mötas i en god dialog där de är vända till varandra utan att släppa in manipulerande drag som då skulle förstöra dialogen.

Kärleken är med och skapar livsverklighet liksom Anden. Det genuint äkta skapar möjligheter för att riktig medmänsklighet ska kunna uppstå. Att möta sin medmänniska tvingar människan till ett ansvar för henne liksom människan också har anförtrotts allt skapat till att vårda om.

Wingren menade att livet har två regementen; jorden och himlen. Till himlen hör tron och till jorden hör människans kallelse till nästan. Livet vi som människor lever här på jorden är tänkt att det ska vara ett liv då människor är till för varandra, allt för sin nästa. Vardagen och dess strävanden är samtidigt Guds värld och går inte att separera från varandra, allt hänger ihop. Mycket handlar om nuet, situationen som man möter och kommer möta. Kristus inkarnerades och blev en av oss människor, det behöver tron också göra i kärlek för att kunna verka i omsorgen om nästan. Kristus blev den andre Adam som genom sitt liv delade våra villkor och levde ända intill döden, genom Kristi liv kan människan bli hel. Alla människor är skapade till Guds avbilder och kan vara en nästa för sin medmänniska. Kallelsen ger mening åt livet och genom att människan har blivit älskad med Guds kärlek är hon bunden till kärleken och i det har hon nästan tvingats till att möta nästan. Tvång och frihet är ett motsatspar som Wingren hade en förkärlek till att teckna upp när det gällde olika motsatser. Lagen är det som på sätt och vis tvingar till kärlek därför att dess grund är kärleken. Alltså följer man lagen då man som människa lever i kärlek. Om man ska kunna vara mänsklig måste man leva i medmänsklighet och upptäcka vad det innebär i praktiken. Men också Gud blir verklig i mötet med nästan. Det som hindrar medmänsklighet är domar och distansering som gör att människor vänder sig bort från varandra. Gud skapar om och om igen nytt liv och det sammanfattas bra i begreppet *recapitulatio* som handlar om att återskapa. Det som är destruktivt kommer efter och vill förstöra det som redan finns och människan får vara Guds *cooperatio*, Guds medarbetare i sitt återskapande. Einhorn talade om att möten människor emellan ofta får större konsekvenser än vad man många gånger kan ana, och det gäller i både smått som stort. Att vara en medmänniska handlar enligt honom att finnas med en annan människa. Människor får sträva efter att möta sin medmänniska på det sätt hon tror att nästan vill bli bemött. Alla människor är medmänniskor, det hör till den mänskliga naturen och medmänsklighet börjar alltid hos en själv. Lévinas talade ofta om ansiktet som människan möter. Ansiktet skapar ett ansvar för den människa hon har framför sig. Ansikten talar till ansikten, ansvar möter ansvar och det skulle kunna talas om ömsesidighet. Människor har ett hem, eller en hemmahörighet hos sig själva som de med öppenhet kan bjuda in till.

Som människor lever vi här på jorden med vetskapen om att vi en dag kommer dö och med den vetskapen kan vi leva det liv vi fått och i det kunna känna ansvar för den Andre, för medmänniskan. Lévinas ansåg att etiken är den första av alla filosofier och hans tänkande befinner sig mycket inom den etik som manar till handling för medmänniskans skull. Løgstrup drev tanken om ett etiskt krav som handlade om att vi som människor är förbundna till varandra, vi måste ses i ett sammanhang, i relation. Livet är en gåva och givandet får vi sprida vidare i livet. I de medmänskliga mötena är det snarare så att människan känner tillit än att vi skulle känna misstro inför det kommande mötet. Skulle vi ändå känna misstro är det oftast under väldigt speciella omständigheter. Människor som medmänniskor har ansvar för varandra och kan knyta an till varandra i tillit genom sina liv.

Jämförelsevis leder kallelsen till nästan, medmänniskoansvaret, Jag och Du till en gemenskap där människor lever för att göra det bästa för varandra som varje situation bjuder. Människor är till för varandra som medmänniskor och får leva i dialog, i ett lyssnande med en stor närvaro.

6.3 Avslutning

I skrivandet, i mötet med Buber, Wingren och de andra tänkarna har många tankar och känslor väckts som uppmuntrat mig att vilja leva i medmänsklighet i en allt högre grad. Samtidigt är jag väl medveten om att varken Buber eller Wingren eller de andra nämnda kan ge en fullständig bild av medmänsklighetens roll i samhället men de kan i vilket fall uppmuntra till medmänsklighet på sitt sätt och kompletteras med ännu fler tänkares tankar. Det skrivna ordet väcker olika saker i oss därför att vi är olika människor med olika livsberättelser som möter ordet. Vi lever ett liv som människor, vi har ett nu att leva i då vi får vara med och vara till för varandra, som medmänniskor därför att vi behöver varandra. Skulle vi leva i ensamhet är det svårt att se oss i en helhetsbild därför att sammanhanget då saknas. Som jag skrev i inledningen är ensamheten, den som inte är självvald ett av dagens stora problem. Den ensamheten behöver uppmärksammas och motarbetas genom att man på olika sätt underlättar för människor att kunna finna varandra som medmänniskor. I vårt samhälle och i kyrkans värld behöver det skapas mötesplatser och sammanhang där människor kan vara till för varandra i medmänskliga möten.

Wingren talade om att kyrkan om den glömmer bort att vara till för andra blir till en *pesthärd av egocentricitet* vilket sätter fingret på kyrkans innersta väsen. Min önskan är att medmänsklighet ska fortsätta att vara ett ämne i tiden i vårt samhälle och bli det i en ännu högre grad därför att det är ett ämne som behövs genom alla tider. Skulle vi som människor glömma bort att vi är till för medmänniskan har vi gått rejält vilse i hur det är att leva ett människovärdigt liv. Vi behöver varandra för att kunna växa som människor, att bli till som individer. Det finns skäl att fortsätta sträva efter att skapa mötesplatser där vi gör varandra synliga och möts i respektfulla dialoger. Som titeln säger är tanken att människan ska vara; *Till för medmänniskan.*

7. KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

- Buber, Martin, *Det mellanmännsliga*, Dualis Förlag AB, Ludvika 1990
- Buber, Martin, *Dialogens väsen*, Dualis Förlag AB, Ludvika 1993
- Buber, Martin, *Jag och Du*, Dualis Förlag AB, Ludvika 2006
- Einhorn, Stefan, *Medmänniskor*, Bokförlaget Forum, Stockholm 2007
- Israel, Joachim, *Martin Buber – dialogfilosof och sionist*, Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm 2000 (1992)
- Jeanrond, Werner G, *Theological Hermeneutics: Development and Significance*, The Crossroad Publishing Company, New York 1991
- Kemp, Peter, *Emmanuel Lévinas – en introduktion*, Bokförlaget Daidalos AB, Göteborg 1992
- Kristensson Ugglå, Bengt, *Gustaf Wingren – Människan och teologin*, Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/ Stehag 2010
- Løgstrup, Knud. E., *Det etiska kravet*, Bokförlaget Daidalos AB, Göteborg 1992
- Wingren, Gustaf, *Credo*, CWK Gleerup Bokförlag, Lund 1974
- Wingren, Gustaf, *Luthers lära om kallelsen*, C. W. K. Gleerups förlag, Lund 1948